КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА
ЕКОНОМІЧНО-СУСПІЛЬНИЙ МІСЯЧНИК—ЛЬВІВ
CO-OPERATIVE REPUBLIK
Ukrainian Monthly Review — Lwiw Poland

Ч. 4.
КВІТЕНЬ
1934.
РІЧНИК VII.

НА ОКРАЮ ДНІВ.

ЗАМІТИ ПРОТИ ПРОЄКТУ КАРТЕЛІЗАЦІЇ ХЛІБОРОБСТВА.

Проти законопроєкту посла Рудзінського про примусові збутові організації піднесено в польській пресі, навіть про-урядовій, поважні сумніви. Ось прим. голос центрального орґану промислових кругів „Przegląd Gospodarczy“ (ч. 4. за 1934):

»Ми маємо що до проєкту поважні застереження. Дотеперішні досвіди з картелізацією хліборобства скупі, при чому це власне є доказом, що хлібороб нерадо піддається нормам картелю, хоч в деяких краях, прим. у Вел. Британії, від кількох літ існує можність використання відповідних законів. Це випливає з кількох причин, з поміж яких найважнішою вважаємо за велике число продуцентів. Картель, обіймаючий хочби тільки парусот членів, мусить з природи своєї бути несправним, мусить покликати до життя незмірно розбудований апарат контролі, особливо, коли узглядниться низький культурний і господарський рівень цілих областей краю. Кошти адміністрації і контролі можуть зїсти всі користи з картелю. Не помиляємося хіба, коли скажемо, що заборона продажі продуктів понад певну означену норму, по означеній ціні або означеному відборцеві — булаб для дрібного продуцента тяжким горіхом, а можливість обходу організаційних норм — дуже велика.

»Другий важний заміт — це нееластичність розмірів рільної і годівельної продукції в часі; вже в цій ділянці булиб перешкоди не до поборення і контролі.

»Не будемо множити замітів; згадаємо ще тільки про ріжницю, яка заходить між власними коштами виробництва у сільських господарствах. Помирити з собою і загладити ті розбіжности — це переростає сили таких організацій, які задумано в проєкті«.

Далі журнал застерігається, і то вже з цілою безоглядністю проти примусової картелізації п р о м и с л і в, що займаються перерібкою сіл. госп. продуктів. Він пише:

»Концепція примусових картелів вже досить досліджена і скритикована, щоби ще раз повторяти її засадничі хиби. Вистане лиш додати те, що метою закона є піднесення цін рільних продуктів на місци, тоді як картель перероблювачів мавби якраз протилежний інтерес«.

Подібні до тих критичні уваги про законопроєкт ми читали теж в щоденній польській пресі.

СОЦІЯЛІЗАЦІЯ НА »ЗИМНО«.

Коли почалися рузвельтівські реформи в Сполучених Державах — то з боку підприємців піднеслися проти них заміти, що вони, а зокрема »кодекси праці« — це замаскована соціялізація промислу (»соціялізація на зимно«). Ці голоси не вгавають і до нині, повторюючись від часу до часу. Їх не спинює навіть та обставина, що й соціялістичний світ зі свого боку поставився з недовірям до тих реформ, побоюючись від них »фашизації господарства«, (під фашизацією розуміють державну контролю з капіталістичним наставленням). Для капіталістичних підприємців кожне вмішання в їхню господарку немиле, і проти кожного вони готові боротися всіми засобами.

Правду кажучи, американські реформи ще дуже далекі від удержавнювання підприємств; те, що переводить уряд Рузвельта, не виходить поза рямці реґляментаційної діяльности держави. Держава, як така, досі не проявляє охоти ставати прямо підприємцем на місце приватних осіб і корпорацій.

Вже сильніші є такі тенденції в Европі, під видним впливом большевицьких експериментів. Захоплення кооперації споживачів і хліборобів-продуцентів державою в Німеччині, реформа торговлі сіл.-госп. продуктами у Німеччині, по части в Англії, Болгарії і др.; збіжеві монополі то тут, то там, удержавнення соціяльних обезпечень в Польщі та перебирання державою задовжених приватних підприємств — все це є прояви тої самої тенденції до етатизації життя. Формально — це ніщо інше, як здійснювання лінії наміченої ідеольоґами державного соціялізму — і тому заміт про »соціялізацію на зимно«, без шуму і галасу, без барикад і крови, має свою підставу.

З цього приводу ведеться вже й дискусія. Соціялісти-етатисти (марксівський напрямок) протестують проти того, щоби удержавнення, яке переводить несоціялістичний уряд, вважати соціялізацією. Удержавнення, на їх погляд, щоб заслугувати на назву соціялізації (усуспільнення), вимагає, щоби його здійснювало само суспільство, через свої вільнообирані і підконтрольні орґани. В противному разі маємо діло не з усуспільненим господарством, тільки з диктатурою.А кожна диктатура веде до визиску загалу одиницями, ґрупами або клясами.

Не можна відмовити, що в цій арґументації є значна частина слушности, але все таки не вся. Як не як, навіть в режімі диктатури удержавнене підприємство остає власністю цілого загалу, хоч хвилево і приносить найбільшу користь володіючій ґрупі. З другоїж сторони і при режімі демократії не все дасться налагодити так ідеально, щоби з державних підприємств не поробилися збюро-

кратизовані установи; опанування установ ґрупами не є виключене і в демократичнім устрою. Сама природа удержавнення — в якомуб режімі це не було — тягне за собою бюрократизацію.

Тому не є на 100% оправдані заміти тих соціялістів, які не вважають соціялізацією тенденцій до етатизму і далекойдучого державного інтервенціонізму взагалі. Також не є оправдані твердження, що скріплення тих тенденцій не стоїть у звязку з прикладом большевизму. Навпаки — є фактом, що етатизм в Европі наслідує — тут виразніше, там менше виразно — большевицькі методи економічного будівництва. Плянування, пятилітки, монополізація торгівлі й рільної продукції — всі ті методи є запозичені з Москви.

Нічого не значить, що в політичних цілях і методах, в забарвленні своєї програмової фразеольоґії европейські етатисти далекі від комунізму. Це не зміняє факту, що зміст їхніх господарських реформ є споріднений з державним соціялізмом (чи державним капіталізмом, яким є в дійсности большевизм).

В тім уся парадоксальність ситуації: ті, що вважають себе найбільш засадничими противниками всякого соціялізму — на ділі переводять в життя програмові тези одного з відламків соціялізму!

ПРАВДИВА ЦІЛЬ РЕҐЛЯМЕНТАЦІЇ.

„Co-operative News“, орган англійського кооп-союзу, в числі з січня ц. р. остерігає перед небезпекою, яка йде на кооперацію від раґляментації промислу і торговлі.

»Мита, континґенти, заборони, уряди для збуту це є установи, що мають брати в оборону приватні інтереси перед змаганнями загалу, щоби самому рішати свою долю. Продукція і торговля для зиску є нині в тій самій повазі, що й колись і ті власне дрібні цілі представляються нам як »національний інтерес«. Національним інтересом є добробут власників капіталу.

»Кооператори можуть вважати своє надбання забезпеченим тільки о стільки, о скільки не є загрожена їх свобода торговлі. Державні розпорядки останнього року захитали цю свободу. В майбутньому треба нам рахуватися з державною контролею промислу через синдикати і уряди контролі, але в інтересі такого »національного добробуту«, як вище сказано. Так виглядатиме капіталізм, перемальований на соціялізм.

»Кооперація — це найбільша моральна сила, що стоїть нині проти капіталізму. Вже зроблено безсоромну спробу, щоби ототожнити заснований недавно уряд для збуту з кооперацією. Це така »ко-операція« (= співпраця), як співробітництво миляного тресту Унілевер з Imperial Chemical Industries. Це, що правда, поступ проти давнішої системи неконтрольованої конкуренції, але кооперацією в нашому розумінні це не є«.

ЯК З АРЕНДОЮ КООПЕРАТИВ У НІМЕЧЧИНІ?

„Der freie Genossenschafter“, віденський кооп. орган писав 15. грудня: »Німецька спроба, проголошена з таким великим там-там, — арендування кооперативних крамниць приватним купцям, з тим, що вони булиб обовязані закуповувати товар лише в кооперат. централях, не дала доси ніяких наслідків. Усі заходи, здається, безуспішні, бо самі купці пристрасно поставилися проти примусу закупна в означеному місці. Вони хочуть мати свободу закуповувати товар там, де самі захочуть, і де вони привикли купувати. У господарських справах є річи тісно з собою повязані; те, що як гасло може викликати одушевлення, може стати легко небезпечне для загалу, коли його захочеться реалізувати. Якби середній стан захотів добре призадуматися над економічною крізою та її причинами, то вони побачилиб, що кризи не дасться перебороти нищенням великих підприємств, тільки тим, що ті підприємства оживиться на ново і усунеться безробіття. Ще менше льоґіки є у міркуваннях, що буцімто споживчі кооперативи є небезпечні і саме тому, що вони »за великими виросли«. Це зовсім проста річ: росте те, що здорове, так, як з бігом часу з малих купців робляться великі підприємці«.

ШВАЙЦАРСЬКА КООПЕРАЦІЯ ПРО »ПЛЯНОВЕ ГОСПОДАРСТВО«.

„Le Coopérateur Suisse“ дня 17. січня ц. р. займає становище до актуальних тенденцій урядового »плянування« господарства. Він на вступі признає, що стара думка про свободу в господарстві мусить уступити місце новому розумінню порядку і пляновости. Ліберальний господарський устрій є перестарілий, бо при пануванні тої системи свобода обертається в панування найсильніших і найбільш безоглядних елєментів. Життєвий інтерес суспільства, в рівній мірі, як елєментарна справедливість, вимагають інтервенції держави, щоби завести порядок. Тільки велике питання в тім, який має бути цей порядок, на яких основах побудований?

Скажім, що росходиться прим. про установлення ціни хліба. Нині ту ціну у нас реґулюють великі кооперативні пекарні, маючи до диспозиції два млини, також власність обєднання споживачів. Є дві можливости: або відповідні корпорації (прим. пекарні) підперті урядом, зажадають від споживчої кооперації, щоби вона пристосовувалася до їх цін, а тим самим, щоби загал приклонився перед монополем пекарів, або — уряд зробить виїмок для кооперації. В другому випадку всім гаразд (за виїмком пекарів чи млинарів). Але в першім випадку кооперативи булиб підпорядковані таким умовам, які установить більшість корпорації (цеху) — більшість, що завжди змагає до таких цін, які далиб змогу існувати навіть найбільш відсталому пекареві!

Далі представлено, які труднощі стануть у дорозі, якщо державні чинники захотілиб взяти на себе обовязок бути суддею у цього роду конфліктах. Це булиб сліпі вулиці, з яких не булоб виходу.

БОРОНИ НАС БОЖЕ ВІД ТАКОЇ ПЛЯНОВОСТИ!

Приклонники державної реґляментації сільського господарства, коли їм звертати увагу на небезпеку бюрократизації, покликуються на два приміри вже практикованого плянового реґулювання рільної продукції: цукрові буряки і тютюн. Управа буряків і тютюну відбувається на основі контрактації, де згори устійнюється всі умови продукції і передачі сирівця.

Примір з цукровим буряком не зовсім підходить, з тої причини, що головної річи, цебто ціни не накидує односторонно цукроварня, тільки ціну встановлюється на основі переговорів між організацією цукроварень з одного боку і організацією плянтаторів буряка — з другого.

Але примір з тютюном дійсно підходить, бо це є справді типічна примусова урядова реґляментація, де і ціну продукту і умови управи, сушення та передачі накидає плянтаторам державний монополь. І тому варто заглянути, як при тій системі виглядає продукція тютюну в Польщі. Це нам тим більш цікаве, що переважна частина тютюну управляється на нашому Поділлі.

Жмут світла в цю ділянку кидає більша стаття дідича з борщівського повіту, Петра Камінськового, вміщена в ч. 9 і 10-ому »Рольнік-а«, урядового органу Малопольського Рільничого Товариства, союзу дідичів у Львові і т. д. Як характер органу, його видавця і національність так соціяльний стан автора є достаточною ґарантією проти якогось підозріння у спеціяльній тенденційности виводів статті. А міжтим зміст її такий, що прямо розторощує »плянову реґляментацію управи тютюну« управою тютюневого монополю.

Автор широко і дуже подрібно оповідає, як дався спонукати до управи тютюну, як на вимогу монополю побудував (кредитом з монополю) сушарню, як з найбільшою точністю виконав усі вказівки що до управи і — як на тім всім вийшов фінансово. Ціну встановив монополь незвичайно низьку, а до того ще відразу в першім році обтягнув собі цілу квоту кредиту на сушарню. Так поступив з усіми плянтаторами у Борщівщині, а до того назначив передачу вже на місяць жовтень, час горячих полевих робіт, не рахуючись зовсім з доставцями. Далі даємо слово самому авторові:

»Наслідки були прямо катастрофічні. Усі, що управляли тютюн, не мали змоги заробити ані зеренця збіжа на двірських ланах, ані одної барабольки, ані одного ґроша, кукурудза їм зігнила. Оставала нам тільки надія, що за таке нехтування господарськими потребами плянтатора превцінь будемо надгоро-

джені доброю клясифікацією продукту і, що за тим іде, — ціною. А дійшло до таких абсурдів, що малоземельні, які брали харчі по викупі, не мали на купно оселедця у Борщеві!... Плянтатор, щоби заплатити робітника, мусів по викупі тютюну продати корову або свиню, а, яко зиск, оставав йому будиночок (сушарня), що надавався хіба на курник і то по перерібці. Я це пишу на підставі відомостей з окружних сіл, я можу поіменно подати господарів, які з журби до нині лежать хворі, або терплять з причини голоду, а не мають чобіт, щоби піти до роботи, якої є маса, бо все, чого не зроблено в осени, робиться тепер.

...»Я рішив не записуватися на тютюн так довго, поки монополь не буде оголошувати з гори ціни тютюну і не означить речинця достави.

»Монополь, знаючи, що про організацію плянтаторів не може бути мови, кпить собі з нас, як співається у пісні: »не будеш ти, то буде інша«. Не маючи поняття про кошти продукції, а маючи тільки на оці свій інтерес, назначує самовільно ціни, а з другої сторони робить аґітацію, а бідні людоньки (»людзіска...«) йдуть на гачок«...

Далі йде загальніша критика тютюневого монополю:

»...треба трактувати установу, як підприємство, яке має оплачуватися для обидвох сторін, а не як синекуру для упривілеєних людей. У Борщеві прим. за обсміюваних австрійських часів (підкр. наше — Ред.) було 3 урядовців: директор, касієр і веркмайстер, нині треба буде побудувати ще один будинок, щоби помістити весь персонал! Робота полягає на папірцях, про які ми з досвіду знаємо, що нічого не дають, тільки роблять розґардіяш, а компетентним особам закривають правдивий образ господарки. Чиж потрібні ті вічні комісії в часі плянтування? Хіба тільки на те, щоби виїздити дієти і ричалти (підкр. наше — Ред.). Принялася поговірка, що одною з найкращих нині посад є посада у монополю, прошу мені сказати за що?!

»...до відбору тютюну призначується людей, які аж тут у повіті побачили, як виглядає тютюн на полі, людей без ніякого досвіду. Праця кількох тисяч годин плянтатора не може бути, як слід, оцінена протягом пару мінут особою, знудженою відбором тютюну... Я бачив панів, що заслонивши собі ґазою лице, і проходячи у віддалі пару метрів від сирівця, викрикували у свій піднесений ковнір: »четверта! пята«! (себто кляса!). Між плянтаторами навіть принялася поговірка: »в нього губа так наставлена на четверту і пяту клясу, що, якби навіть хотів, то не зможе сказати: третя«.

»Ми привикли за тяжких часів заспокоюватися будь чим, але жадаємо, щоби за сирівець, що приносить державі такий кольосальний дохід і створює аж стільки люкративних посад, — нам платили принаймні по цінах власного кошту«!

Ми присвятили аж стільки місця випискам зі статті подільського дідича, бо вони характеризують відносини, які мусять запанувати все і всюди там, де до реґулювання господарства береться офіціяльна власть, начальство. Чи це буде в совітах, чи в Німеччині, чи де інде — образ буде завжди однаковий, коли економікою керуватимуть урядові особи з урядовою, примусовою властю.

СЕКРЕТАР МКС. ПРО СИТУАЦІЮ.

Зростаючі в многих державах тенденції до урядового реґляментуванння господарства викликали відгомін вже й у міжнародній кооперативній пресі.

В органі Міжнар. Кооп. Союзу за січень 1934 р. пише до, цього питання секретар Союзу п. Г. Мей м. і. слідуюче:

Треба відріжняти від себе політичні переворота, які можуть робитися в короткому часі, і перебудову господарства з індивідуалістичного на колєктивне, для чого необхідний довгий протяг часу.

В нинішній ситуації повинні кооперативи сполучити всі свої сили для того, щоби обстояти свої належні позиції в народному господарстві та закріпити ті свої права в правних нормах окремих держав. При цьому треба уважати, щоби не ставити за вузьких границь для діяльности добровільних обєднань споживачів, при намічуванні співпраці кооперації з організаціями держави і громад. Під ніякою умовою не можна годитися на звуження кооперативної діяльности, обмежуючи її тільки до задовольнювання елєментарних потреб домашнього господарства. Першою ціллю нашого руху повинно бути — запевнити собі можливість поширення кооперативних принціпів на всі етапи виробничого процесу від джерела аж до споживача.

»ЖИРАРДІВ« — ДЕРЖАВНИМ ПІДПРИЄМСТВОМ!

Поле засягу етатизму в Польщі знову поширилося: держава розтягла судовий надзір над великими текстильними заводами в Жирардові коло Варшави. Правну підставу для того дало задовження фірми з титулу публичних тягарів. Таким чином в руки держави дістається величезний промисловий обєкт, підприємство, в якому працює кільканацять міліонів акційного капіталу.

При нагоді загальних зборів цього підприємства прийшло до інтересного конфлікту внутрі. Величезна більшість акцій находиться в руках французьких громадян, які й вибрали на заг. зборах свою управу фірми. Тоді польська меншість оспорила важність зібрання і найшла попертя у властей.

Конфлікт між польськими і французькими громадянами на форумі »Жирардова« кидає певне світло на польсько-французькі взаємини взагалі, які останніми часами псуються.

НАРОДНЄ ГОСПОДАРСТВО.

Огляд експорту яєць в 1933 р.

Загальні завваги.

За останні роки стверджуємо скорий спад експорту яєць з Польщі. Коли ще в 1928 році вартість експорту виносила 144 міліонів зл., то в 1932 р. лише не цілих 57 міліонів зл. В 1933 р. оцінюють вартість експорту яєць на 30 міл. зл. Правда, що спад вартости яєчного експорту не йде в парі зі спадом кількости; але є й кількостевий упадок, хоч він не такий великий. У 1932 р. 374.021 квінталів, а в 1933 р. 235.053 квінталів).

У відношенню до загального експорту Польщі, експорт яєць становив до 1930 р. 5—6%. Від 1930 р. має вже цей експорт знижкову тенденцію. Цікавим буде, яке є відношення експорту яєць до експорту проч. хлібор. чи рільничих продуктів (збіжа, молока, худоба і безроги, дріб, а навіть цукор, меляса та вкінці й дерево). Це відношення є ось яке: 1928 р. **9.9**%, 1929 р. **9.6**%, 1930 р. **10.6**%, 1931 р. **11.6**%, 1932 р. **11.9**%, 1933 р. **8**%. У відношенню до загального експорту Польщі яйця в 1933 р. осягнули вже лише **3**%. Зменшення експорту яєць у збуті хліборобських продуктів перейшло в користь експорту збіжа та дерева.

У відношенню до загального, світового і европейського експорту яєць слідний рівнож скорий спад польського експорту. І так: У загальному світовому експорті яєць брала Польща участь

(в %%):	1926 — 13,	1929 — 11.5,
	1927 — 14.5,	1920 — 11,
	1928 — 11.5,	1931 — 10;
а в европейському:	1926 — 17%,	1929 — 14.5%,
	1927 — 18%,	1930 — 14%,
	1928 — 14.5%,	1931 — 13%.

Ситуація на експортових ринках.

Погляньмо на ситуацію поодиноких ринків. В останніх роках першим відборцем яєць з Польщі була Анґлія.

А н ґ л і я — це одинокий сьогодні край, до якого нема ще ніяких обмежень ввозу у формі континґентів*) і т. д. З весною 1933 р. впроваджено там нові мита у висоті около 20% собівартости яєць. Ціна протягом цілого року була тут дуже низька, на що зложилися такі обставини: перше, довіз товару з доміній, який не є обмежений ніякими митними оплатами; другою причиною

*) Тепер і там богато говориться про конечність реґляментації ввозу яєць.

була обнижка вартости анґл. валюти, яка одначе не спричинила звишки цін; третьою причиною низьких цін була конкуренція Данії, Голяндії, Бельґії і балканських держав. Конкуренція цих країв повставала на підкладі їхньої здешевленої валюти, а з боку Голяндії — на підкладі торговельного договору на доставу яєць до Німеччини. А саме Голяндія мала на яйця — тяжчі, як 55 ґрамів — упривілейоване в Німеччині мито, на чім добре виходила, а через те була в можности яйця, вагою нижче 55 ґрамів, які відповідали вагою яйцям з Польщі, дешево продавати в Анґлії. Вкінці і ґеоґрафічне положення північних країв (скорий транспорт) не було без значіння. Поза тим в Анґлії була також плянова конкуренційна акція проти споживання польського яйця. Деякі поважні анґлійські часописи піднесли свого часу крик про мниме затроєння одної родини яйцями, — а яйця ті мали бути саме з Польщі.

Тяжко рішити, котрий ринок збуту є на другому місці по Анґлії. Правда, урядова статистика виказує Німеччину, але сюди здається зачислено всі транзитні посилки яєць до Анґлії, Франції та Швайцарії, а може навіть і до Еспанії. Можна припускати, що другим краєм щодо поємности товару з Польщі є Еспанія. Край цей щойно в останніх роках викликав заінтересування товаром з Польщі. Тут рівнож покищо не обовязують ніякі континґенти, але натомісць велику ролю відограють мито, та вагання еспанського пезета. А вкінці чи не найбільшою перешкодою є девізові обмеження. Але і тут збут товару з Польщі зустрічає великі труднощі зі сторони Данії і Бельґії, а в останніх часах (1934 р.) навіть з боку Фінляндії. Конкуренцію згаданих країв уможливлювала висока експортова премія, яку ті держави виплачували і виплачують своїм експортерам.

Дальше йдуть краї з континґентами, як: Австрія, Франція, Швайцарія, та безконтінґентова Італія. У Франції, поки ще розділ контінґентів був переводжений в Польщі, доти той ринок був, хоч дуже обмежений, матеріяльно для польського експорту добрий. Від часу ж, коли французький контінґент дістають тамошні імпортери, ринок той став майже неактуальним. Тамошні купці стараються купувати по цінах, відповідаючих світовій ситуації, а то й по нижчих. Позатим Мароко має вільний ввіз яєць до Франції і заспокоює ринок, попри власну французьку продукцію, майже цілковито.

Швайцарія. Тут є високі мита, а до того ще й контінґент. Ринок добрий, з високими цінами; купують одначе лише найтяжчий товар (не нижчий вагою, як 53—54 ґр.) і вимагають товару безсумнівної якости.

Від 1932 року Австрія є незвичайно тяжким ринком. Збут на цьому ринку обтяжений митом (около 54 зл. від одної

скрині), оборотовим податком від імпорту, що платиться при оплаті мита, коштом дозволу ввозу, та девізовими обмеженнями. Колиб ті обтяження обовязували всі експортові краї, тоді не малоби це так великого впливу на ввіз товару з Польщі. Але для Угорщини і Південнославії є тут від початку 1932 р. митні удогіднення, а понадто між Австрією і згаданими краями є девізове порозуміння, чого не могла добитися Польща.

Високе імпортове мито (146 лірів, ц. то около 68.50 зл. від 100 кґ. ваги брутто за нетто) допускає збут до Італії лише в місяцях високих цін і в часі, коли тамошня продукція дещо обнижується. До того ще зарядження тамтешньої влади не впускати до краю яєць, не означених краєм походження, обнижує вартість товару, як товару не першої свіжости, а опріч того спричинює неприємности при митних контролях та одночасно, через часте виладовування для контролі товару з ваґону, підносить кошти транспорту. З подібних причин і Німеччина, при упривілейованому ввозі з інших держав, стала для експорту з Польщі ілюзоричною.

Чехословаччина замкнула свій ринок для товару з Польщі майже зовсім.

Перейшовши характеристику всіх можливих ринків збуту, можна ствердити, що:

1) на деяких ринках зустрічається яйце з Польщі з товаром, упривілейованим під оглядом митних оплат, контінґентованим чи іншим, і тому або продається дуже дешево, або не видержує конкуренції зовсім. (Анґлія — домінії, Франція — кольонії (Мароко), Австрія — Угорщина, Німеччина — Голяндія і т. д.);

2) на деяких ринках товар з Польщі за дорогий, як з краю о валюті на золотому паритеті, бо товар з Данії, балтийських держав і Балкану на основі дешевої валюти є дешевший;

3) на всіх ринках за виїмком Анґлії, Італії і Еспанії обовязують контінґенти, а ті є для Польщі дуже малі, при чому в Чехословаччині майже ніякі;

4) від часу, коли зник з европейських ринків товар з бувшої Росії, товар з Польщі виступає, як найдешевший товар в Европі — та тут конкурують з ним держави балканські, надбалтийські, Голяндія і Бельґія. Всі ті краї використовують валютовий демпінґ або вивозові премії, а деякі, як Угорщина, Лотва і Фінляндія — премії і демпінґ грошевий.

Для докладности належить ще поділити конкуренцію, з якою мусить стрічатися яйце з Польщі, на дві ґрупи: на конкурентів — доставців тяжчого, і на конкурентів — доставців дешевшого товару. До першої ґрупи належать: Данія, Голяндія, Бельґія, а до другої: Румунія, Болгарія, Мадярщина, Південнославія, Лотва, Литва і Фінляндія — в Европі, та Китай, Єгипет і Туреччина — зі заморських країв (Китай — в Анґлії, Єгипет в Італії, Туреччина

в Еспанії). Що до тих останніх країв-конкурентів, то Польща є в кращому ґеоґрафічному положенні з огляду на транспорт; одначе це становище в порівнанні до ціни не все видержує конкуренцію. Не можна поминути мовчанкою і загадочного та таємничого сфінкса, яким є тепер в яєчній торговлі Совіти. Вони час до часу роблять немале замішання авізуванням на котромунебудь ринку висилки свого товару, який одначе звичайно появляється не там, де авізовано, а там, де його найменше очікували, і обнижує несподівано ціни не до пізнання. (В 1933 р. авізовано совітський товар в Анґлії, а він прибув зовсім несподівано до Італії; був це товар з України, — якостево добрий, навіть дуже добрий, але від польського багато дешевший).

На 1934 рік, призначені в Польщі на місяці лютень і березень (покищо) вивозові премії у висоті 10.50 зл. від скрині, правдоподібно ситуацію дещо поправлять, оскільки краї-конкуренти не піднесуть також своїх вивозових премій. Започаткований вже експорт спрямований є хвилево в більшій частині (коло 80%) до Еспанії. Та, чи він там удержиться через цілий експортовий сезон, годі передбачити.

Характеристика нашого кооперативного експорту.

В 1933 році було в цілій Польщі 184 зареєстрованих експортуючих фірм з 214 експортовими магазинами. В тім є 9 наших кооперативних фірм з 9-ма складами, що творять 4,20% всіх експортових магазинів.

На терені діяльности наших кооп. експортерів працювало 101 ріжних фірм з 119 маґазинами, себто у відношенню до цілої Польщі понад 50%. Наша кооперація становила тут 6.75%. З наших маґазинів було протягом цілого сезону чинних (себто таких, які працювали безперервно для експорту) 5 маґазинів, а 4 маґазини працювали з меншими або більшими перервами. Ті чотири маґазини в часі неекспортової праці збували товар або для внутрішньої консумції (Львів — для апровізації самого Львова та Станиславів — для апровізації кліматичних стацій в Карпатах), або відпродували перероблюваний, а то й ориґінальний товар приватним експортерам з причини замалих для самостійного експорту оборотових фондів.

Експорт ведено дальше сцентралізовано — себто цілу політику продажі вів Центросоюз і він виступав перед владою, як централя всіх експортових маґазинів, та ніс навіть на собі моральну і матеріяльну відповідальність за працю в експорті перед властями.

Рік 1933 був одним з найтяжчих років нашого експорту і приніс перший раз по 1929 році навіть матеріяльні страти; страти в загальному білянсі, бо деякі склади як Борщів, Чортків і Бучач

виказали невеликі надвишки — а Рогатин скінчив без надвишок і страт. Страти спричинили: дуже непригожа світова конюнктура, конкуренція приватних експортерів за границею, надто високі кошти перерібки (в одному маґазині) та нещасливі транспортові випадки (конфіската одного ваґону чужою державою з митних причин і розбиття двох ваґонів при залізничій катастрофі в Італії).

Наш експорт мимо доброї, знаної і любленої марки за границями, не міг умістити всього запасу на заграничних ринках і тому наші склади старалися поширити свій збут на внутрішньому ринку. Опанування внутрішнього ринку ізза чимраз менших можливостей експорту стало головним завданням нашої кооперації. Та коли нашій кооперації вдалося в розмірно короткому часі добре впровадитися на заграничних ринках*), то на внутрішньому ринку таких осягнень ствердити не можна. Трудність лежить у надто малій (у відношенні до продукції) консумції яєць в Польщі**). Хоч вислід у внутрішньому збуті невеликий, то всежтаки він виказує великий поступ вперед.

В 1933 році наша кооперація (кооп. — експортери) вислала за границю 19.393 скринь по 24 копі в 201 посилках, вагою 19.655,5 квінталів, вартости 1,849.922,57 зл.; а на внутрішньому ринку збуто 5.150 скринь або 51,5 ваґонів, вартости 365.334,99 зл. Крім того працював цілий рік ще не зареєстрований маґазин у Збаражі і цей збув на промислових ринках Польщі біля 3.000 скринь.

В порівнанні до попереднього року закупи експортуючих союзів збільшилися на 2.343 скрині, або на 23 і пів ваґона.

---

*) Чомусь у нас появляються голоси, як наприклад в Г. К. Ч. ч. 8 з 25. II. 1934, що наша кооперація не має як слід наставленого апарату збуту на заграничних ринках. Це не зовсім вірне. Центросоюз має добрих заступників у тих краях, в яких такі заступники потрібні, а в інших краях, де вони не конче потрібні, має постійних відборців, які покривають ціле своє запотребування на товар з Польщі у нас. Правда, що ті заступники, — це звичайно не Українці, лише особи чужої національности. Цю справу не можна інакше покищо наладнати, бо причини лежать хоч і по нашій стороні, але не в Ц. С. А саме в бракові наших фахових людей, які булиб не тільки досвідчені в цій бранжі торговлі, але крім того малиб право вести підприємство у чужій державі.

**) На основі статистики з 1928 р. в Польщі було коло 40,000.000 штук курей. Коли візьмемо з того 10 проц. на когутів, то дістанемо 36,000.000 курок. Пересіч несности одної курки в Польщі можемо сміло устійнити на мінімальну кількість 80 шт. річно. (У нас в одному з повітів стверджено пересіч на 125 шт.). Пересічна консумція 60 шт. на голову. Населення Польщі 31,000.000, себто внутрішнє запотребування 1.860,000.000 шт., проти мінімальної продукції 2.880,000.000 шт., дає 1.020,000.000 шт. надвишки, що творить коло 7.083 ваґонів, які конче треба збути за границею. Щойно збільшення консумції бодай до 100 шт. на голову в рік створилоби можливість внутрішнього збуту.

Товар збула наша кооперація на таких заграничних ринках:

Австрія	12	посилок
Анґлія	80	"
Франція	5	"
Італія	50	"
Еспанія	35	"
Німеччина	5	"
Чехословаччина	1	"
Швайцарія	13	"
Разом	201	посилка

До Еспанії вислано безпосередньо перший раз 8 посилок, а 27 продано за посередництвом імпортових фірм в Бельґії і Швайцарії. Товар з нашою маркою »Коопсоюз« і тут викликав заінтересування, тож цього (1934) року вже є з того краю до нас велике запотребування.

Участь нашого експорту у відношенню до загального експорту яєць з Польщі виказує вагою понад 8,36%, себто зріст на 1,36% у відношенню до попереднього року. (19.655,5 квінталів проти цілого 235.053 квінталів).

Коли приймемо, що маємо в Польщі лише 4,20% всіх наших експортових маґазинів, то ствердимо, що наші кооперативні маґазини працюють в пересічі майже в 100% інтенсивніше, чим кожний приватний маґазин.

Наша відсоткова участь у збуті до ріжних країн представляється, за даними Головного Статистичного Уряду, так:

з Польщі виекспортовано до:

	цілий експорт:		наш експорт:		в тім % до цілого експ.:
Анґлії	100.216	р	7.822	р	7.81
Італії	25.510	"	5.550	"	21.75
Еспанії	31.946	"	3.423	"	10.71
Швайцарії	7.552	"	1.271	"	16.83
Австрії	9.324	"	499	"	5.14
Франції	6.150	"	498	"	8.—
Німеччини*)	41.174	"	490	"	1.20
Чехословаччини	10.841	"	102	"	1.—
Бельґії	612	"	—	"	—
Совітів	5	"	—	"	—
Інших	2.203	"	—	"	—

І. Мартюк.

*) Здається, що до Німеччини дочислено товар, який йшов лише транзитом до Франції, Еспанії, Анґлії, Швайцарії; те саме мабуть мається і з Чехословаччиною, де рівнож почислено транзитні посилки до Італії.

Економічні діяґнози проф. Шарля Ріста*).

Призвище проф. Шарля Ріста добре відоме, бо воно тісно злучене із призвищем Шарля Жіда, — співавторів »Історії економічних доктрин«, яка до західньо-українського читача дійшла переважно завдяки польському перекладу п. Квятковського з 1920 року. Проф. Шарль Ріст займає катедру політичної економії при правничому факультеті у Парижі, є почесним віце-ґубернатором (президентом) емісійного французького банку — Банк де Франс, — і є фінансовим дорадником французького уряду. Не треба забувати, що у Франції між катедрами Сорбони і урядом є дуже тісний і постійний контакт.

При наших увагах обмежимося до проблєми золота, до цієї нині безсумнівно найбільш обговорюваної економічної проблєми у світі, з якою у практичному житті стрічається раз-у-раз українське господарське життя — останніми часами в формі американського долярового експерименту: »Економіст, оскільки не хоче бути тільки ерудитом, або — як казав один державний муж Франції — звичайним граматиком, має обовязок зрозуміти і пояснити економічні явища, що діються перед його очима. Спостерігання сучасних подій, аналіза їхнього механізму є для економіста те саме, що для лікаря клінічні оглядини хорих і безпосередні студії біольоґічних і фізіольоґічних процесів« — пише проф. Ріст.

Ми увійдемо з місця у суть проблєми, не придержуючись, очевидно, плянового, згідно з вимогами твору, ходу думок проф. Ріста; — а зробимо це для вигоди українського читача.

---

*) Charles Rist, professeur à la Faculté de Droit de Paris, Membre de l'Institut: Essais sur quelques problèmmes économiques et monetaires. Paris, Sirey, стор. XVI + 502.

Книжечка ця є свого рода енцикльопедією важніших наукових праць проф. Ріста. Твір розпадається на ось такі розділи: Перша часть: І. За стабілізацію франка (1925 р.); II. Еспанська пезета (1929 р.); III. Закон з 7-ого серпня 1926 р. і Механізм французької стабілізації (1928 р.); IV. Питання золота (1930); V. »Злий поділ золота у світі (1931 р.); VI. Чи буде осягнений рівень цін з 1928-ого р.? (1932 р.); VII. Чи скривлено механізм золотого парітету? (1932 р.). — Друга часть це теоретичні студії: І. Теорія ощадности (1922 р.); II Оптимістична економія і наукова економія (1904 р. і 1907 р.). — Третя часть — статистичні і економічні інтерпретації: І. Французький грошевий обіг від 1878 р. — 1910 р. і квантитативна теорія цін (1914 р.); II. Звишка процентової стопи (1913 р.); III. Характер і причини крізи з 1929 р. (1931 р.); IV. Економічне положення Австрії (1922); V. Страйковий рух у Франції (1907); VI. Фінанси французьких робітничих синдикатів. — Четверта часть. Питання політичної економії: І. Воєнне відшкодовання і закордонна торговля (1919 р.); II. Економічні умови репараційних платностий (1922 р.); III. Республиканська економічна політика.

В довоєнних підручниках політичної економії порівнювано завжди, при обговорюванню висоти цін, два елєменти: загальну товарову продукцію (принаймні в краях золотого парітету) зі збільшуванням, зглядно зменшуванням скількости добуваного золота у світі. В якомунебудь економічному підручнику знайде читач історію і значіння золота, як основи під паперову емісію гроша. Сьогодні, коли світ ділиться на три головні монетарні воюючі системи: 1) держав золотого парітету; 2) держав фунта стерлінґа (Велика Британія і її сателіти); 3) держав доляра (американський континент), — золото грає ролю міжнародного чинника в залежности від вартости гроша. — Навіть в цьому стані монетарна війна не провадиться в імя вилучення золота, як грошевого міжнародного парітету, але в імя назначення нового відношення, скажемо, нової стабілізації валют згідно з сучасними вимогами промислу і торговлі, які переживають страшну крізу.

Цих кілька наших заміток вважаємо потрібним подати перед зясуванням поглядів проф. Ріста на причини руху золота, що його спостерігаємо по війні. Ось його погляди:

1. Грошеві стабілізації, які мали місце в 1925-му р. (Німеччина стабілізувала свою марку вже 1924 р.) — прийшли, на думку проф. Ріста, запізно, що спричинило масовий відплив золота з європейського континенту до Америки (одинокі Злучені Держави мали отворені свої монетарні, hotel de monnaie)

2. Стабілізуючи свої валюти, держави зробили промах, пристосовуючи вартість гроша до американських цін з 1922-ого р., які були штучно високі, викликані інфляцією в часі війни (обіговий гріш збільшився в Злучених Державах з 3.500 міл. долярів на 5.400 міл. дол., а ціни зросли на 80 відсотків).

Держав, що переводили стабілізацію, можна поділити на дві головні катеґорії. — Першу заступає Анґлія (ревальоризація — поворот до передвоєнного парітету), другу Франція і Бельґія — (стабілізація на зниженій стопі н. пр. фр. франк представляє $^{1}/_{5}$ вартости довоєнного франка).

В першій катеґорії валюта дістала збільшену силу купна закордоном. Дамо простий приклад: анґлійцеві закордоном видавалось все дуже дешеве і все дороге дома, себто зменшена сила купна, в порівнанню із закордоном, національного гроша на національній области. Економічний вислід зовсім ясний: збільшення товарового ввозу (збільшений імпорт), зменшення товарового вивозу (зменшений експорт).

Обсервуючи другу катеґорію, бачимо, як чужинці з І-ої катеґорії знаходять все дешеве у Франції (значить купують), що викликує великий економічний розмах на французькій території. Навпаки француз бачить закордоном все дорогим (значить мало купує). Економічний вислід: збільшений вивіз, зменшений ввіз.

Ці дві протилежні тенденції мусіли з часом зневтралізуватися, себто пристосуватися до світових цін. Коротко кажучи: до-

ходи споживачів в обох катеґоріях держав радше зменшилися, з винятком короткотривалого періоду у Франції. Світова продукція змагалася, а споживачі одночасно бідніли — отже знижка цін (висловлених у золоті), починаючи 1925-им роком, є зовсім зрозумілим явищем. Скоки в гору в рр. 1927—1928 в Злучених Державах, були спричинені обильністю кредитів, сполученою з біржевою спекуляцією на звишку, бо правильно — ціни від 1927 р. повинні би були знижуватись.

Проф. Ріст твердить, що кожна звишка цін буде тільки хвилевою передишкою, бо збільшення продукції і щораз модерніша машинізація є могутніми чинниками, що грають на знижку. І світова економія скорше, чи пізніше пристосується до нового економічного стану.

Ми бачимо, що проф. Ріст зовсім інакше дивиться на цю справу, як през. Рузвельт, котрий вірить у звишку цін. — Ми нині є свідками всякого рода експериментів у тому напрямку.

3. Політика емісійних банків закинула клясичну реґуляцію припливу і відпливу золота — через підвишку чи знижку процентової стопи, чим задержувала заєдно штучне богацтво кредитів на фінансовому ринку, що є фальсифікацією справдішньої політики золотого парітету — а ринок не відчував в час небезпеки краху. Пригадуємо, що чимало анґлійських і американських економістів вважають політику нехтування того клясичного правила зовсім правильною, думаючи, що емісійний банк не повинен підприймати в часі крізи таких кроків, які тяжко вдаряють в господарське життя.

4. Жахлива кредитова політика богатьох банків, що льокували короткоречинцеві вклади на довгоречинцевих позичках.

5. Недостаточне забезпечення в металь країв, що уділяють короткоречинцеві кредити чужині (автор думає про Анґлію; — питання за широке, щоб його можна тут обговорити).

6. Великанська біржева спекуляція в Злучених Державах — через книжку, то знова великанську звишку процентової сили (call money), що змилило орієнтацію в русі капіталів, а центральні банки не були в силі цьому протиділати.

7. Ненависть до чужинців в краях, що саме потребують капіталів.

Проф. Ріст підкреслює »спонтанічний« (самочинний) розділ золота, що є завжди вислідом міжнародного фінансового білянсу. Забуваємо — каже він — що поділ золота між центральними банками, себто краями, до яких вони належать, не є точкою виходу, але результатом. Коли настає економічна депресія, тоді бачимо міжнародню ліквідацію боргів і кредити відновлюються вже тільки в якійсь частині своєї попередньої висоти. Центральний банк може знижувати опісля до схочу свою відсоткову стопу, та мимо того не бути в силі зужиткувати на-

пливу золота, коли діється це в часі економічної депресії. Справедливо замітив це п. Стравс, член Federal Reservs Bord, — пише проф. Ріст, — що: »Ніяка відсоткова стопа, хочби найнижча, не є в спромозі спонукати людей позичати в ціли купна, коли ціна купна видається їм за високою.

Можна знайти на те блискучий приклад в 1891—1895 рр. Золото з копалень Африки напливало до емісійних банків — як емісійна золота резерва, — а одночасно реесконт Банку Анґлії і всіх континентальних банків зменшувався, бо було це в часі циклічної депресії. Коли 1929-ого р. Делеґація Союзу Народів для справ золота видавала свій рапорт — то розділ золота відповідав в той час менше чи більше станові з 1912—1913 рр. Золоті резерви Банку Анґлії 1913 р. і 1925 р. виносили близько 720 міліонів долярів, засоби металю Франції (Банку і обігу в краю) 1700 міл. долярів, золоті резерви Італії в 1913-ім році 36 міліонів, отже майже цей сам рівень, що 1925-ого р., в Німеччині 1000 міліонів долярів (1913 р.) супроти 560 міл. дол. в 1925-ім р. За те золото зникло з бувшої царської імперії (Росія) і згромадилось у великанській кількости в Злучених Державах.

Найважніше питання — каже проф. Ріст — це зорґанізувати анґльо-американсько-французьку фінансову співпрацю що до розділу кредитів у світі, бо золото слідкує за рухом капіталів, та не забувати, що світова модерна економія є економією споживача.

Трудноці, очевидно, дуже великі; між іншим і та, що молоді нації справедливо горді на свої недавні політичні успіхи, не можуть зрозуміти, що у фінансовій ділянці їх удільна вага не така, як великих країн світу.

У вступі до свого твору висловлює автор ось яку думку: »економічні явища відбуваються на зовсім окремій площині, і вони незалежні від того, що думають історики і державні мужі, — незалежні від політичної площини«.

Це не говорить економіст з катедри, це говорить економіст-практик, що не раз кермував Банк-де-Франс'ом. А ви знаєте, що нема більшої і то на найширшу скалю веденої фінансової господарки, як господарка якогонебудь великого емісійного банку.

Ми стрінемося з цим ще не раз і повернемо до цього питання при студіюванню нових, урядово кермованих економій: комунізму, фашизму, націонал-соціялізму і рузвельтизму. — Прийдеться вернутися до цієї боротьби з економічними явищами, а передовсім з цінами, — з боку людей, що хочуть володіти по своїй вподобі, явищами господарського і фінансового життя. Проф. Ріст знова твердить, що при всіх починах держави, як економічного чинника (не треба й говорити, що він вповні свідомий про ролю, що її відграє сьогодні держава на господарськім і фінансовім полі) — вона приневолена пристосовуватись до великих, самочинних економічних світових рухів, а головно до руху цін.

Ю. Студинський.

Грошеві установи на Закарпаттю.

До 1918 р. без жадних трудностей можна було засновувати банки на цілому обшарі теперішнього Закарпаття, бо торговельний мадярський закон (арт. XXXVII. з року 1875) не вимагав концесій, себто дозволу від правительства і не встановлював висоти акційного капіталу. Постанови цего закона про засновування акційних спілок майже цілком не ріжнилися від постанов про засновування кредитових кооператив. До заснування акційного банку треба було лише доказу, що фірма банку була вписана до торговельного реєстру (т. зв. нормальна система). Тому можливі були акції у номінальній вартости 5.— корон, а акційний капітал лише кілька тисяч корон. Напр. „Меркур, банкова й торговельна спілка в Ужгороді“ була заснована 1914 р. з акційним капіталом 10.000.— корон. В часі перевороту (листопад 1918) було на Закарпатті 45 акційних банків з акційним капіталом не повних 15 міліонів корон, з чого на один банк припадало около 300.000.— корон.

Було вже багато родинних банків, які засновувались там, де можна було робити добрий „ґешефт“ та скоро збогатіти. Багато цих банків навіть „банками“ не називались. Находимо назви: „щадниця“, „кредитова установа“ і ін. Найстаршим банком є Берего-мукачівська щадниця, акц. спілка, заснована 1863 р., дальше слідує Берегівська кредитова установа, акц. спілка, заснована 1871 р., Угочське банкове товариство, акц. спілка, заснована в Севлюші 1871 р., Мукачівський Людовий Банк, акц. спілка, заснований 1872 р., який саме на днях перестав існувати. Дальше були банки ще в таких містах та селах: у Великім Березнім, Білках, Довгім, Гаті, Хусті, Іршакі. Косині, Нижн. Верецьких, Перечині, Петровім, Середнім, Сваляві, Тернові, Тячові, Варі, Вел. Лучках, Волонім та у Вишкові.

По перевороті чехословацька република законом ч. 302 з 1920 р. заборонила таким банкам уживати назви „щадниця“. Багато з цих банків або перестало існувати, або стало прибудівками більших чеських банків, а головно Банку Чехословацьких Леґій у Празі. Року 1920 засновано тут, в Ужгороді „Підкарпатський банк“, акційну спілку з капіталом 5 міліонів Кч, які однак не були вповні сплачені. Крім цього банку „русскіє“ заснували в Ужгороді „Русскій народний банк“, який животів кілька літ і був примушений зробити фузію з Підкарпатським банком, а його фірма зовсім зникла. Ведення Підкарпатського банку не було в руках фахівців. Банк перевів кілька спекуляційних трансакцій, напр. купно ліса, на яких стратив багато капіталу і тому кілька послідних літ теж животів. При допомозі Леґіо-банку ведеться тепер санація Підкарпатського банку, а Леґіо-банк пере-

брав його ведення в свої руки, при чім звільнив обох дотепе-рішних директорів з їх посад. На жаль, замісць місцевого уряд-ництва Леґіо-банк обсаджує головні позиції своїми людьми. Слід зазначити, що Підкарпатський банк не перейшов у власність Леґіо-банку, отже не є його прибудівкою. Треба надіятись, що по закінченню санації Підкарпатський банк буде в змозі спов-няти своє післання і допоможе закарпатським браттям у деше-вому кредиті. Удержання цьогож банку це справа престіжу Під-карпатської Руси і тому не сумніваємося, що правительство ЧСР не допустить до його ліквідації.

Багато банків з історичних країв ЧСР відкрило по перево-роті на Закарпаттю свої філії, напр. Аґрарний банк Чсл. в Празі, Банк Чсл. Леґій в Празі та деякі словацькі банки напр. Сло-вацький банк, Словацький Загальний Кредитовий банк, Дунай-ський банк, банковий дім Френкл, усі з Братіслави.

З уваги на те, що більшість закарпатських банків брала лихварські проценти (які тут звуть „п о ж д о м“), що досягали і 40% уділеної позички, міністерство внутрішніх справ ЧСР при-поручило Міській щадниці на Кр. Виноградах (Прага XII.) від-крити на Закарпаттю свої філії та допомогти бідному населенню у дешевім кредиті. Ця щадниця відкрила свої філії в Мукачеві, Хусті, Рахові і в Ужгороді та не одного вирвала з рук лихварів. Але і тут централізм спричиняє те, що ця установа не заспокоює кредитового запотребовання так, як слід би було.

Крім філій цієї комунальної установи треба ще згадати про заснування ремісничих задаткових кас, які, згідно з заса-дами свого автора Шульце з Деліч, засновуються по містах та приносять поміч головно ремісникам. На Закарпаттю існують ремісничі кредитові кооперативи під назвою „Ремесельні кре-дитові установи“ і „Ремесельні заложні“. Вони мають своє опертя в більших банках.

Кредитові кооперативи, зорґанізовані в Краєвім Друже-ственнім Союзі в Ужгороді, до 1926 року не виявляли майже ніякої діяльности, бо їх грошеві засоби були уложені в бувшій централі в Будапешті, які, в наслідок інфляції в Мадярщині стратили свою вартість. Щойно після санацій кредитових коопе-ратив в 1926 році та після уділення Краєвому союзові в Ужго-роді реесконтного кредиту філією Народнього Чехословаць-кого Банку в Мукачеві (а тепер після відкриття нової філії На-роднього банку Чсл. — в Ужгороді) розвинули ці кооперативи живу кредитову діяльність. Більшість кредитових кооператив, зорґанізованих в Краєвім союзі в Ужгороді, слід зарахувати до типу райфайзенок.

Зі Словаччини поширився на Закарпаттю окремий рід ріль-ничих кредитових кооператив п. н. „Рільничі скарбниці“. Вони належать до Краєвого союза в Ужгороді. Покищо є їх лише 4,

одначе є стремління, щоби в кожному містечку була така кредитова кооператива, що уділяє більших кредитів, ніж це можуть робити райфайзенки.

Жиди відкрили, при грошевій помочі американського жидівського „Джойнту", свої окремі кредитові кооперативи, головно по більших містах. Вони належать до німецьких союзів.

Крім наведених тут народніх грошевих установ існують ще кредитові кооперативи п. н. „Загальні кредитові установи", які заснував тут Леґіо-банк в тих місцевостях, де малі, ще бувші мадярські банки існували, але не стали його прибудівками, зглядно там, де цей банк не має своєї філії, отже крім Ужгороду й Берегова. Леґіо-банк вже вичерпав кількість філій, дозволених постановами закона, а формою цих кредитових кооператив він обходить ці постанови. За прикладом Леґіо-банку відкрив тут Дунайський банк свої нові кредитові кооперативи п. н. „Горожанські кредитові установи".

Тут треба згадати, що до кінця 1934. року законом заборонено засновування як філій, так і якихнебудь нових грошевих установ.

Булоб дуже цікавим подати перегляд задовження закарпатського населення у всіх грошевих установах, що находяться на його области, але з уваги на те, що філії акційних банків не оголошують окремих замкнень рахунків, бо рахункові підсумки філії находяться в рахункових замкненнях центральних установ. Тому наводимо тут лише виказ вкладок і позичок т. зв. „Народних грошевих установ" за 1932 рік, який представляється слідуючо:

	Вкладки Кч	Позички Кч
1. Філії Міської Щадниці на Кр. Виноградах, Прага XII.	63,744.000	66,368.000
2. Кред. кооперативи, зорґ. у Краєвім Союзі в Ужгороді	14,271.000	36,247.000
3. Рільничі Скарбниці, зорґ. у Краєвім Союзі в Ужгороді	11,320.000	12,646.000
4. Загальні кредит. установи (Леґіо-єднота у Празі)	16,760.000	30.057.000
5. Ремесельні заложні (централя в Братіславі)	3,875.000	7,121.000
6. Ремесельні кредитові кооперативи (цент. Братіслава)	7,436.000	10,442.000
Разом	117,426.000	162,881.000

З поданого перегляду бачимо, що населення Закарпаття є сильно задовжене та що позичені гроші в одній третині походять з поза области Закарпаття, головно з Чех та Словаччини. Що Краєвий Союз в Ужгороді міг більше позичити, як має вкладок, це походить з реесконтного кредиту в Народнім Чехословацькім Банку.

Більшість кредитів на Закарпатті — це короткореченцеві, головно векслеві кредити, а в меншій мірі гіпотечні, отже довгореченцеві.

Причину задовжености тутешнього населення належить шукати головно в загальній світовій кризі та в браку заробітків, що закарпатське населення відчуває від самого перевороту, крім кількох літ доброї конюнктури, в яких вивозилося дерево до Мадярщини, Німеччини та перетворювалось в більших кількостях на хемічні вироби у фабриках в Перечині, Вел. Бичкові та у Сваляві. Також майже цілком припинено вивіз вина, винограду та овочів до Польщі, Німеччини, Австрії і до ін. держав. Великі посілости майже тут не існують, а до закордону (до Мадярщини, Німеччини) не можна їздити, бо й там велике безробіття.

Василь Чапля.

ПРОБЛЄМИ КООП. ОРҐАНІЗАЦІЇ І ПРАКТИКИ

Праця жіноцтва в сільсько-господарській кооперації.

I. Чому жінка стояла поза громадським життям.

Новітні часи були започатковані кличами французької революції про вільність, рівність і братерство. На економічнім полі вони знесли цехи і ґільди, витворили вільну конкуренцію, і таким чином висунули на перший плян людей з ініціятивою та підприємчівістю. Ця верства людей зуміла сконцентрувати в своїх руках капітал не тільки власний, але й безіменної маси людей.

Ті самі кличі в своїм поширенню дали жінці громадянську рівноправність. В часі великої конкуренційної боротьби, де перемагали тільки дуже підприємчиві мужчини, жінка очевидно не могла ставати до змагань тому, що вона не була до цего спосібна.

Реакція проти капіталізму — новий економічний рух — кооперація, опертий на демократичній засаді рівности, признав жінці рівноправність. Однак мужчина, хоч теоретично признавав їй рівноправність, все таки в практиці не все кермувався цими теоретичними міркуваннями. Жінка теж мало користала з цеї рінопра̀вности. Але признаймо, що причина, чому жінка не брала участи в суспільнім життю, лежала більше в ній самій, ніж у тім нехтуванню прав мужчиною. Треба застановитися над причинами цього.

Вже від дуже давних часів жінка була зависима економічно від мужчини. Не знати, які причини на те зложилися. Можливо те, що, як мала діти, вигідніше для неї було користати з його опіки, чим самій добувати засоби до прожиття. Мужчині вигідніше було дати жінці удержання, а за те мати поміч і обслугу в хаті та відтяжувати себе таким чином від цілої дрібничкової праці, котра роздроблювала б його підприємчивість. Замісць того, щоби шукати прожитку в житті самостійно, жінка тільки старалася здобути мужчину-чоловіка (мужа), бо стало звичаєм, що він давав жінці удержання.

І вже тоді, як мужчина, занятий добуванням засобів прожиття, десь далеко поза домашнім огнищем перебігав великі простори, на жінку спадали всі клопоти, звязані з дрібничковою хатньою працею і дітьми. Такий спосіб життя очевидно не міг додатньо впливати на її розвиток.

Тому то жінка не потребувала розвивати ані інтелекту, ані підприємчивости й ініціятиви, бо все це в житті не було для неї потрібне. І коли хлопцеві позваляли на прояви його підприємчивости, жінку від молодости виховували на скромну, тиху і покірну, і такий був ідеал жінки.

Коли в старинних часах жінку не дуже то цінили, то однак все таки вона мала своє царство, а саме господарство, що в цілости від неї залежало. Впрочім суспільне життя тоді не було так розвинене і скомпліковане як нині. Християнська релігія признала жінці рівність, але мимо того в практиці її довго уважали покусою до гріха і також не вільно їй було забирати голосу поза своєю хатою.

Коли в новітніх часах, по французькій революції, жінка хотіла дорівняти мужчині на всіх ділянках життя, то очевидно було їй тяжко приноровитися до того життя, яке організували головно мужчини. Закони суспільної моралі були цілком чужі жінці, що жила в затишку свого дому і не брала в громадському житті ніякої участи.

Але те, що жінка повинна брати участь в суспільному житті, згодом стало ясним. До боротьби за краще завтра має стати ціле людство, а не його частина. Жінка не має жити лише примітивним життям, бо інакше і вона не зможе, як слід виховувати будучого покоління для твердого життя.

Новий економічний рух: кооперація — признає жінці рівноправність. Обставина, що цей рух працює на полі господарськім, на тім полі, де жінка дотепер була зависима від мужчини, мусить тим більше звернути увагу і викликати прихильність жінки, яка змагає до самостійности, економічної незалежности, до рівного трактування в праці.

Те, що кооперація змагає до справедливої винагороди за

працю, до гігієнічних умов праці для працівників, до забезпечення їм здоровля через достарчення здорових товарів, це все може зробити з кожної матері приклонничку кооперації.

І якість продукції і ціни найбільше обходили все жінку. Бо вона як ґаздиня мала кормити родину та заспокоювати всі потреби господарства зі скромних доходів. Жінка через участь в кооперації вертала до своїх найстарших прав, хоч в зовсім модерній формі.

В однім віденськім маґазині зробили спробу підчислення, кілько закуповують товарів жінки і скільки мужчини. І показалося, що жінки переводять 80% всіх закупів. Навіть те, що потрібно мужчинам, закуповують жінки. Так отже бачимо, що хоч кооперативний рух заініціювали мужчини, то однак його розвій залежить від жінки, як головного чинника в закупні. Тому далекоглядні кооператори завше старалися приєднати до участи в своїй роботі й жіноцтво. Довгий час одначе жіноцтво губилося в загальній членській масі, не маючи своїх спеціяльних орґанізацій.

Згодом і вони стали появлятися. Ми звернемо уваги в першій мірі на форми участи с і л ь с ь к о г о жіноцтва в кооперативному русі.

Участь жінок в сільсько-господарській кооперації*).

Коли цілий кооп. рух начисляє за собою не більш сотні років, жінки, прихильні кооперації, орґанізуються від 50 літ. Перші жін. орґанізації повстають серед жінок-споживачок, а не продуценток; їх вітчиною є Анґлія. Однак тут ми розглянемо спочатку участь жінок в сільсько-господарській кооперації в інших країнах, тому що і наша кооперація є в суті річи кооперацією сільських продуцентів.

Статистика жінок, занятих в сільському господарстві є неточна, головно в позаевропейських краях. Однак звідомлення Міжнародного Бюра Праці виказує, що жінка є важливим чинником в сільському господарстві, чи то з огляду на домашню господарку, чи управу ріллі. Австралія, в котрій тільки 2% жінок занято в сільськім господарстві, є замітним виїмком.

Жінки займаються в сільськім господарстві годівлею домашньої птиці, управою конопель і льну, збиранням ягід, грибів і зел. В східній частині Радянського Союзу жінки плекають бавовну і шовк. В Індіях передусім беруть участь в жнивах, в Литві і Арґентині управляють ярину.

Щодо участи жінок в сільсько-господарській кооперації, то немає ніде даних, щоби їх не приймали в члени, якщо тільки відповідають вимогам статуту кооперативи. Однак членів-жінок

*) Internat. Genoss. Rundschau 1929. № 7. S. 265–272.

в сільсько-господарській кооперації є дуже мало. Складаються на те три роди причин: по перше, в урядах кооператив є по більшій частині мужчини, що очевидно має свій вплив на кількість членів жінок; дальше тому, що сільське господарство-загорода числиться за мужчиною, а в сільсько-господарській кооперації є обєднані господарства, а не особи, тому і членство йде за головою дому, мужчиною; по третє тому, що до всяких сільсько-господарських орґанізацій жінка не може належати через своє правне і соціяльне положення, головно там, де йде про необмежену поруку.

В Америці сільсько-господарські кооперативи орґанізується з обмеженою порукою, а закони й публична опінія зовсім не ставляться неприхильно до жінки. В Канаді і в Сполучених Державах Північної Америки жінки є звичайно членами яйчарських і годівельних кооператив. Жінки творять в Саскачевані 80% і в Манітобі 60% членів тих кооператив. Одна канадійська кооператива для годівлі дробу є під проводом жінок, а в Ідаго основано за ініціятивою жінки союз годівельників індиків. Подібну тенденцію бачимо в Рад. Союзі. В Сибірі жінки беруть участь в молочарській кооперації.

Центральний Союз сільсько-господарських кооператив — Сельскосоюз — оснував жіночий відділ котрий пропаґує, щоби жінки приступали до кооператив, що заспокоювалиб їх сільсько-господарські потреби. Це бачимо головно на Україні. А статистика виказує, що це наслідком підвищення продукції, передусім у ділянці птахівництва і яйчарства. Управа льну, що безпосередньо по революції помітно впала, піднеслася знова, відколи жінки обєдналися в кооперативах, що доставляють їм машини для молочення льну.

Однак по більшій части немає статистичних даних про участь жінок в сільсько-господарській кооперації, а то тому, що тою справою досі не цікавилися. Валійська сіль.-господарська кооперація подає, що, хоч вона немає статистичних даних відносно участи жінок в сільсько-господарській кооперації, одначе знає, що вони таку участь беруть. Дві жінки є навіть членами місцевих управ. Кооператива яйчарська і для годівлі дом. птиці начисляє 30 членів жінок. Центральний Союз в Литві повідомляє, що менш-більш 2% всього числа членів становлять жінки. Естонський союз, хоч не може подати ніяких чисел, каже, що жінки є в членах кооператив, а навіть займають відвічальні становиска. Ісляндія і Польща теж звідомляють, що мають в своїх членах жінок. В Болгарії жінки можуть бути членами, але з того права не користають. Союз української кооперації під Польщею звідомляє, що в молочарській кооперації є понад 18% жінок і понад 12% в кредитовій кооперації. В норвежській кооперації участь жінок є відносно велика; стараються заохотити їх до від-

вічальної праці. В ЧСР і чеський і німецький союзи теж звідомляють, що жінки беруть участь в сільсько-господарській кооперації.

Війна обзнайомила жінку з цілями і методами кредитової споживчої кооперації та кооперації інших родів. В Німеччині число жінок в с.-г. кооперації зростає, бо, хоч закон позваляє жінці входити в ріжні зобовязання без згоди мужчини, а кооперативний закон позваляє жінкам бути членами кооператив і навіть встановляє, що вдова має право бути членом кооперативи замісць свого чоловіка до кінця ділового року кооперативи, — то однак статути кооператив не завсігди є новітного типу. А ті старі статути, хоч дозволяють жінці бути членом кооперативи, однак не дозволяють бувати їй на з. зборах. Кооперативи з необмеженою порукою або з дуже обширною порукою звичайно вимагають, щоби мужі жінок згодилися на їх членство. Однак жінки є проти кредитових кооператив, — тому, що фальшиво розуміють необмежену поруку. Далі, заявилися вони теж проти яйчарських і годівельних кооператив домашньої птиці тому, що через обєднання мужчин в тій ділянці, вони зістали позбавлені доходу з цих залузей господарства. Однак це можнаби було оминути, якщо освідомилосяб жінок про с.-г. кооперацію. В схід. Фризії є 4 кооперативи яйчарські і для годівлі домашньої птиці, в котрих жінки є членами. Вони обєдналися з молочарськими кооперативами і мають ціллю сортувати і опаковувати яйця.

В Індіях участь жінки в с.-г. кооперації є дуже ріжна. З Бомбаю звідомляють, що в кредитових кооперативах є 10.000 членів жінок, та що є 2 кред. кооперативи, котрі обєднують виключно жінок. В провінції Мадрас є дуже багато членів-жінок, а статистичне бюро в Цейльоні твердить, що жінки дуже численно приступають до кооператив, між котрими одна кооператива є виключно жіноча. В північній Індії є інакше. Кооперативна орґанізація з Бенґалю звідомляє, що членів-жінок є дуже мало і що вони виступають, як опікунки своїх малолітних синів, або як спадкоємці своїх мужів. В Біґар і Орісса 32 центральних банків звідомляє, що 222 жінки є членами союзних банків на селах. Кілька кооператив, котрими завідували жінки, мусіли — на жаль — зліквідуватися. В Пенджабі є біля 500 кредитових кооператив, що мають членами жінок, але всі вони є вдовами. З Альжіру доносять, що там є жінки теж в кредитових, обезпеченевих і ощадностевих кооперативах.

В Арґентині жінки становлять тільки малу частину членів.

Жінки, як урядничкі с.- г. кооператив.

Союз годівельників домашної птиці в Саскачеван звідомляє, що на 6 членів Управи кооперативи є 4 жінки, а в подібнім

підприємстві в Альберта з 7 членів Управи є 4 жінки. Обєднання фармерів в Онтаріо має теж 4 жінки в заряді. Лотва, Ісляндія, Арґентина і німецький союз ЧСР не знають даних про те, чи якась жінка є в управі кооперативи. В Норвеґії жінок вибирають до управ, а предсідницею найбільшої с.-г. кооперативи є жінка. РСУК і чеський союз звідомляють, що жінки часто є в управі кредитових і молочарських кооператив. На Рад. Україні членство жінок в цілім краю сягає 40%, а в поодиноких обшарах — 75%, і тому не дивно, що жінки часто є в управі кооператив, або виключно самі управляють тими кооперативами. Рад. Союз звідомляє, що в 1928. р. 233 жінки було в управах молочарень, 192 жінки було в управах кредитових кооператив, 4 були предсідницями, а багато жінок належало до контрольних комісій. Поза Европою і Америкою, хоч подекуди число жінок-членів доходить до поважної кількости, однак ніде вони не є в управі.

Спеціяльні жіночі кооперативні орґанізації.

В ріжних краях є ріжні орґанізації в сільсько-господарському русі, що спеціяльно узгляднюють інтереси жінок. Ті орґанізації можемо поділити на 4 ґрупи: 1) відділи загальних станових (згл. професійних) орґанізацій, що помагають розвиткові сіл.-госп. кооперативного руху; 2) відділи центральних с.-г. кооп. союзів; 3) самостійні орґанізації жінок-ґаздинь, в завдання котрих теж входить помагання с.-г. кооперативному рухові; 4) спеціяльні кооперативи, що складаються виключно із жінок.

Прикладом першої ґрупи є в Канаді орґанізації, що відомі під назвою „Союзів фармерів". Їх матеріяльно підпирають господарські орґанізації. Є там відділи для мужчин, жінок і молоді. Жін. відділ поширює знання не тільки про кооперацію, але теж про працю на фармі і жіночу домашню працю. Вони цікавляться ріжними проблемами, а в тім проблемою домашнього господарства, опіки над дітьми, ощадністю в праці в домашнім господарстві, аж до проблеми світового мира. Подібні орґанізації повстають теж в північній Америці. В Люксембурзі 1927 р. повстала спеціяльна орґанізація жінок-рільничок. І хоч її завдання не є ідентичні зі завданнями кооп. орґанізацій, то вона теж займається справами жінки, як ґаздині дому, горожанки і рільнички.

Прикладом другої ґрупи був в Рад. Союзі Сельскосоюз і його жіночий відділ, що видавав численні публікації, періодичний журнал, вів пропаґанду, і спеціяльну працю серед жінок[1]). В Лотві є теж жіночий відділ, де є жінки предсідницею і секретаркою. Вони цікавляться справою дом. господарства.

Третою ґрупою є жіночі орґанізації, що не є складовою частиною кооп. руху і орґанізують жінок без огляду на їхню ко-

---

[1]) Від 1930 р. цей союз не існує. — Ред.

оперативну приналежність. Однак ці орґанізації помагають теж в орґанізації кооператив. Так жіночі союзи в Німеччині допомогли на селах до зорґанізування кооператив. Подібною орґанізацією є Союз Українок, що хоч не є орґанізацією жінок-кооператисток, однак цікавиться кооперативним рухом, а в своїй пресі порушує теж кооперативні питання. На острові Прінца Едварда в Канаді жіночі орґанізації теж роблять таку працю.

Четвертою ґрупою є кооперативи, членами котрих є виключно жінки. Вони є питоменністю Індій. Однак основані вони не для торговельних, а для освітніх і суспільних цілей. В Бенґалю є 6 таких орґанізацій. В Пенджабі є 6 шкіл. Крім того є тут специяльні ощадностеві кооперативи для жінок.

В інших краях, де нема специяльних жіночих орґанізацій, теж кладеться велику вагу на кооперативну працю, її пропаґанду і освідомлення. Так в чесько-словацькій республиці пропаґує кооперативні ідеї „Ліґа селянської молоді". В Естонії кооперативи працюють з жіночими орґанізаціями і ведуть серед них пропаґанду. В Альжирі сільсько-господарські кооперативи урядили для жінок аптики і робітні.

Дуже цікавою країною під цим оглядом є Палестина[2]). Робітничий рух серед жінок зачався тому 25 літ і є побудований на кооперативних основах. Виразно кооперативними були жіночі комуни, основані вже в перших роках війни. Вони або зобовязували сповняти всю працю і нпр. управляли ярину або винаймали землю і на ній провадили спільну господарку. Вони сповняють теж ту саму працю, що мужчини і хоч час від часу мусять зайнятися домашньою господаркою, то все таки вони змагають до цього, щоби стати такими рільниками, як мужчини. Життя їх було дуже тяжке: часом жили вони лиш хлібом і то в малій кількости.

Ці колективні станиці є вже тепер під протекторатом Ґенеральної Ради Робітниць. Земля і знаряди є власністю національного фонду. Тут жінки і дівчата вчаться всіх галузей сільського господарства, пчільництва, молочарства, годівлі птиці, закладання і ведення шкілок дерев. Господарка там є зовсім модерна. Внутрішню адміністрацію нормує управа членів. В цих господарствах відбуло науку 565 учениць. Вони виховують не тільки добрих господинь, але теж жінок, суспільно так вихованих, що все зможуть зрезиґнувати з своїх користей на користь суспільности. В містах ведуться курси, де вчать жінок тих фахів, котрі дотепер належали виключно до мужчин, як малярства, столярства тощо. Орґанізують теж спільні кухні, пральні, швальні і інституції для виховання дітей в місті і на селі. У великих колек-

[2]) Internat. Genoss. Bulletin. Jrg. XXI № 3.

тивах дітей віддають від другого тижня життя до закладу, де вони остають аж до часу, коли можуть працювати.

Дальшим підприємством Генеральної Ради є зорґанізування дому для піонірок, що дає для пришельців теплий харч і навчає основ кооперації. Є тут 40 кімнат, пральня, швальня, веґетаріянська і дієтетична кухня.

Жінки продуцентки дають кооперації продукти свого господарювання, за те мають до диспозиції машини для перерібки цих продуктів, машини, котрі перевищають закуповочну силу одного господарства. Теж заощаджують час потрібний для збуту продуктів та ще до цього всякі улекшення їхньої праці як матерей через орґанізовання ясел, садків, захоронок.

Сільсько-господарська кооперація однак не розвинула таких сильних жіночих орґанізацій, як це зробила споживча кооперація. Може тому, що жінка споживач, що є питоменністю промислових країв відчувала болючіше ті всі кривди, котрі терпіла від приватного торгівщика, може тому що рочдельські піоніри були першими піонірами кооперації споживчої а не продукційної, може тому що жінки у великих промислових центрах були скорше суспільно освідомлені як селянки.

Е. Вербицька.

З ЖИТТЯ УКР. КООПЕРАЦІЇ

З подорожі по Поділлю.

Ми виїхали на нову пропаґандистичну поїздку, влаштовуючи загальні і спеціяльні жіночі кооперативні анкети.

Розглядаюся по нивах і любуюся ними, хоч дощ ллє-ллє. Але все на світі має свій край. Скінчилися злива, показалося сонічко, огріло нас, обсушило. Але заки до М. доїхали, ще раз змокли до нитки. Так прийшлося й на салю йти обмоклим. А зібрані зглядаються на нас, бо М. ані не покропило. Анкета — звісно, ярмаркова. Хто з батогом, хто з непроданою куркою. Всі спішаться домів. Хісна з такої „шопи“ стільки, що кіт наплакав. Але зате вечором Кружок С. У. скликав сходини членів.

Правда, прийшло лиш 10 пань, які дивились на мене з розчаруванням, бо ані посолка, ані сенаторка, ані навіть зі Львова, а позволяю собі турбувати когось.

Своїм звичаєм списала я приявних і, викликуючи поіменно, довела до живої дискусії, в якій всі прийшли до заключення, що основання спож. кооперативи в такім промисловім осередку, як М., конечне.

Слідуючої днини зібралися ті-ж пані в складниці ПСК. для підписання статуту нової кооперативи „Обнова“. Зараз же

поділили місточко між себе, та взяли членські заяви, щоб кожна в своїому районі могла приєднати більше членів. Заг. збори назначено на 9. VI. З такого закінчення невдачної районової анкети особливо рад був начальник складниці ПСК. За це дістала я від нього комплімент, що, мовляв, д. Б. в кооперативному ділі — мущина. Так само колись схарактеризував мене дописуватель перемиського „Укр. Голосу“. І нагадалося мені, як раз нарікала одна жидівка, що, коли її хочуть найбільше схлібити, тоді кажуть,, що вона на жидівку не подобає. Таке саме мені з тим компліментом „мущина“.

В складниці ПСК. довідуюся, що справники району складниці з тих сіл, де були анкети жінок, жадають більшої скількости кільоґрамових риґлів мила Ц. С., а його на складі нема. Але зате, як я провірила, були: і „когути і „кози“, лиш що реклямові вивіски з козою й жабами не ждали на мене, бо їх моя товаришка Ч. вже поздіймала.

Користаючи з гостинности о. пароха, ночували на приходстві. Кажуть нам жалувати, що не застали дома його доньок, які ізза хороби матері виїхали з нею. В їх руках провід роботи в С. У. Дістаємо приміщення в їх симпатичній спальні.

На столику перед зеркалом кілька коробок з помадок на жаль, не „Фортуни Нової“. Моя товаришка живо обурюється, а я пишу на карточці кілька слів про клич „свій до свого“, завиваю в трубочку і всуваю в згиб шовкової стяжечки, якою прибрана коробка. Папірець виглядає зі стяжок ріжком наче соромливий любовний листок. Може будуть маркотні, але нехай!

Ще одна анкета в Л. і до дому. Тішуся, як школяр під кінець шкільного року.

Місцевість Л. звісна з баденівських виборів. Прибувши туди, просимо справника кооперативи, щоб провів нас на могили жертв маґнатської самоволі. По дорозі розвідуємо про хід кооперативних діл у селі. Нарікає справник на жінок, що крий Господи:

— Та ми з кооперативи 4.000 зл. в „Н. Дім“ вложили, і звороти товарові давали, а вони шнурком до приватників і з торгом і з яйцями. Кажуть, в кооперативі всьо дороге!

— Може й правда?

— Боже борони!

— А по чому, наприклад, мило Ц. С.?

— Чвірка 50 сот., а сімка 30 сот.

— Таж це рабунок села!

— Як... — обурюється справник. — То за мою роботу я рабівник?

— А чогож так шрубуєте ціни?

— Щоб кооператива мала дохід.

— Але на ділі має страту, бо торги падуть.

— Може й правда — одобрухується накінець.

Доходимо до могил. Наш провідник відгребує спомини про минуле. До подробиць розказує, як дійшло до того, що аж 6 трупів впало при виборах. А потім величаві похорони та посвячення памятника.

— Ось тут стояв д-р Н. Його пламенне слово поривало нас. Були б пішли за ним в огонь і воду. А він куди зайшов?...

На памятнику таблиця з написом, розбита в куснї. Бояться дати нову, щоб тяганини не було.

— Нехай родина відновить; цеж кожному вільно своїх предків вшанувати.

— Ще нині зложимося на таблицю.

Роблю початок. Вертаючи до села, стрінули ми 80-літн. старика М. Б., завдяки стараням якого ніколи не бракло матеріялу при будові Н. Дому. На дорозі здержував підводу і справляв по камінь чи пісок. А не хотів погонич їхати, то старик лягав перед кіньми: „По моїм трупі поїдеш куди інде“. Виправдується старенький, що самий на анкету не прийде, бо щось нездужає, але за те вишле всіх хатою.

— Ей! Кличте жінок до гурту! Бо в гурті сила. А вони той гурт та на боки розтягують!

На анкеті було около 300 людей.

Місцевий інтелігент зовсім відсунувся від життя своїх співгромадян. Не цікавиться кооперативою, осторонь був, як будували „Н. Дім“.

— Навіть ні разу не заглянув на будову! — жалуються місцеві кооператори.

Радували мене річеві промови селян, що з вірою в справу говорили про завдання кооперації на селі. За яку не зачіпиш ділянку сільського господарства, кожна може розвиватися, як слід, лише при допомозі кооперації.

Селу бракує фахівців. Не має їх ані садівництво, ані огородництво. Нема кому поратувати худоби, як захоріє. Треба би кількох людей післати на господарсько-кооперативний та садівничий курс. Кооператива радо дасть підмоги тим, що хотіли б поїхати на курс до Милування. Бо вишколені робітники це велика поміч селу. Їх виобразування буде теж товаровим зворотом для добра цілої громади — вияснював справник кооперативи.

Наслідком дощу людям неспішно було домів. Видвигали різні пекучі господарські справи, м. ін. заговорили і про діточий садок.

Як звичайно, далеко поза опівніч виходили ми з „Н. Дому“.

Ночуємо у книговодця кооперативи. Заки зайшли до нього, ховзаючися по болоті, повечеряли, а там ще деякі вказівки до „Свята матері“ дали — небо вже сіріло.

Передрімалися лише і встаємо. Драбинястий не опізнився. Їдемо крутою і стрімкою дорогою, що нею має бути ближче до двірця, ніж гостинцем. Це „ближче“ продовжило їзду о цілу годину.

Чудовий літній ранок. Сполокане дощем повітря напоєне пахощами цвітів. А до того радісне почуття, що їдете до дому, до своїх найрідніших, до донці маленької.

Заледви поспіли до потягу. Заїхав злитий ранною росою, як ми лиш білети купили. А то дрібних грошей не мали і каса відказалася зміняти 20 зл. На щастя, справник сусідної кооперативи поратував нас дрібняками, а то були б не поїхали.

Година їзди і д. Ч. А. висідає в Б. Прощаю щиру робітницю, яких багато-багато здалося б, але... стрічається рідко де.

Потяг прямує на північ. Любуюся хвилюючими збіжжами та гарно обробленими окоповими. Лиш ті межі, ті межі тяжкі вороги дрібноземелля. Ті розсадники хабаззя і перію. І любо згадується З., село унікат, що не знає меж.

Пересідаючи в Т., заходжу до місцевого кооперативного осередку. Витаємося сердечно, як близька рідня. Розбалакуємо про роботу в повіті.

Пополудні я в дома. *Іванна Блажкевичева.*

Новий нац.-свідомий напрямок в кооперації на Закарпатті.

Як доносить мукачівське »Світло«, освітньо-господарський часопис, ч. 1—2, дня 11. лютня ц. р., відбулася в Мукачеві конференція представників 34 споживчих кооператив, що не є членами ужгородського »Дружественного Союза«. (Як відомо, цей союз в останньому році прибрав виразно русотяпську марку). Головував на конференції українець, посол з соц.-демокр. партії Ю. Гусняй. Після рефератів інж. Л. Романюка про господарське становище незалежної селянської кооперації та др. В. Комаринського про їх правний стан і можливості — обрано »Раду селянських кооператив Підкарпаття«, на чолі з пп. пос. Гуснаєм і дир. Штефаном. Нові кооперативи стоять у діловому звязку з централею чеських спож. кооператив у Празі.

»Світло« підкреслює як головну прикмету кооператив нового напрямку те, що вони хочуть будувати **без матеріяльних підпор і субвенцій.** З найбільшою втіхою приймаємо це до відома, бо тільки на такій основі може рости здоровий кооперативний рух. Треба тільки побажати, щоби це не був хвилевий початковий настрій, а таки **тверде і постійне наставлення** усіх кооперативних робітників.

Ще одну дружню пораду зволять приняти від нас будівничі нового кооп. руху на братній Закарпатській Україні — нехай від самих початків **виключать кредит (борги) зі своїх кооператив!** Бо в противному разі шкода й починати — бо по пару вже роках всі кооперативи забагняться і замісць кооп. одушевлення прийде таке розчарування, що унеможливить на довгий час всяку кооп. роботу!

З КООПЕРАТИВНОГО СВІТУ

Британська кооперація в 1932 р.*)

Загальна характеристика.

Звідомлення Британського Кооп. Союзу виказує велику відпорність англійської кооперації на удари господарської кризи. Хоч який був тяжкий час для англійських працюючих верств та для їх самопомічних організацій рік 1931, то новий, 1932 рік приніс ще більші ускладнення. Доходи населення зменшилися в наслідок поширення безпосереднього оподаткування (для вирівнання державного бюджету). До того прийшли зменшення підмог з фондів безробіття і інші зарядження публичних властей. Користи, що приходили з падаючих цін, не дуже поправили положення через політику охоронних мит, що її вела держава. Спад оборотів находить своє вияснення у статистиці безробітних; число безробітних досягло в листопаді цифри поверх $2^2/_3$ міліонів. Найбільше зросло безробіття в північному промисловому районі, і там теж кооперативи потерпіли від найбільшої знижки оборотів. Але причиною того спаду є не тільки сама господ. депресія; вплинуло на це й те, що тут велися від ряду літ вперті бої робітництва з працедавцями. Також мало значіння й те, що кріза постигла болючо ті підприємства, що працюють для експорту.

В інших районах кооперативи помимо крізи можуть похвалитися поступом вперед і то як що до обороту товарів, так і фінансово. Для руху як цілости деякі позиції можна з успіхом прирівнювати до стану з попередніх років і це дає свідоцтво про здоровий характер цілого руху.

Члени.

Споживчі кооперативи, яких є до 90% всіх союзних кооператив, збільшили число членів о 170.412 осіб або 2.6%. Загальне число членів переступає $6^3/_4$ міліонів. Цей чистий приріст є найнижчий від 1924 року. Тривале зменшування приросту від 1927 року, помимо правильної і скріпленої пропаґанди, є мабуть вказівкою того, що рух у деяких районах краю осягнув уже межі своєї експанзії. Коли цей чистий приріст розділити на девять секцій осередного союзу, то показується, що південний союз, що обіймає Лондон, має найбільший приріст. Проти чистого приросту 101.611 осіб у південній секції стоїть спад 3.549 у північній, перший спад від багатьох літ у якійбудь секції.

---

*) Можна використовувати як матеріял для рефератів. — Редакція.

Число кооператив.

Число самих спож. кооператив далі паде. В 1931 році було їх 1188, а в 1932 р. 1171 (17 кооператив менше). З цього 13 кооператив перестало існувати через фузії (злиття) з іншими кооперативами. Внаслідок того пересічне число членів в кооперативі піднялося з 5547 на 5773. Кооперативи з числом членів меншим, як 2000, постійно падуть числом, найчастіше через зфузіонування.

Кооперативи з великим числом членів мають теж більший приріст нових членів. Шість кооператив, що мають кожна поверх 100.000 членів, мали разом приросту 62.000 нових членів; це робить більше, як третину приросту для цілого краю. Разом стан членів у цих шести кооперативах є 1,25 міліонів.

Фонди.

Також розвиток фінансової сили руху утримався, хоч помітне ослаблення приросту уділів. Пересічний уділ на одного члена був у 1931 р. 17.90 фунтів шт., а в 1932 р. 17.88. Під кінець 1932 року кооперативи мали всього уділового капіталу 120,9 міліонів фунтів штерлінґів, — на 3 міліони фунтів більше, як у 1931 році. Але 1931 рік дав був приросту 5 міліонів проти 1930 року. На загал видно, що кооперативи з найбільшим приростом членів мають також найбільший приріст капіталу.

Чужий капітал, включно з ощадностевими вкладками членів, збільшився з 24,4 міліонів фунтів шт. до 26,1 міліонів. Сума вкладок держиться без змін, або підлягла незначному зменшенню. Це свідчить про те, що довіря до кооперативних установ не захиталося помимо довготривалої депресії.

Сума резерв і інших фондів виносить 1932 р. 11,4 міліонів фунтів (в попередньому році 10,4 міліонів). Коли в 1931 році резерви становили 8,94% у відношенні до уділового капіталу, то в 1932 році цей відсоток піднісся до 9,42%.

Обороти.

Загляньмо до товарових оборотів кооператив. Як сказано, світова знижка цін невтралізувала вплив мит і знижку фунта штерлінґів. Ціни в роздрібній торгівлі виявили падаючу тенденцію; а це вплинуло на грошеве зменшення оборотів кооператив з 207,9 міліонів фунтів на 201,2 міл. Спад о 6,7 міл. робить 3% обороту. Колиж поглянемо, в якім відсотку впали ціни споживчих артикулів, то побачимо, що обороти кооператив зменшилися на половину менше, як упав індекс цін харчевих продуктів. В деяких південних районах був навіть малий приріст оборотів, очевидно як наслідок прибуття членів.

Обороти продукційних заведень спож. кооператив (без централі!) виносили 31 міль. фунтів шт. (спад 900.000 фунтів).

Висліди.

Надвишки і товарові звороти були 1932 р. дещо нижчі, як у 1931 р. В Англії уділовий капітал опроцентовується. По відчисленні 5,1 міл. на ті відсотки, остало надвишки 20 міліонів фунтів, себто 9,86% від обороту (в попередньому році надвишка була 10,27% обороту).

Жертви на виховні цілі в цьому році були дещо менші, виносячи суму 231.494 фунтів шт. (спад о 11.400 фунтів), але відсотково це робить більшу частину чистої надвишки, як в попередньому році.

Центральні гуртівні.

Як відомо, британська кооперація має дві гуртівні: англійську в Менчестері і шкотську в Ґлесґові. Розвиток гуртівень виявляє туж саму тенденцію, що й низових кооператив, хіба з тою ріжницею, що спад оборотів не був такий великий як в 1931 р. Причина та, що рівень гуртових цін 1932 р. вже дещо устабився. В дійсности англійська гуртівня мала навіть приріст оборотів на $1^3/_4$ міліонів фунтів шт. Шкотська мала спад о 421.000 фунтів. В кількостях товарів оборот дещо збільшився.

Стан уділових капіталів в англійській гуртівні піднісся на 600.000 фунтів шт., чужі капітали зросли на 5,7 міліонів; разом від 1928 року чужі капітали зросли на 20 міліонів фт. і виносять нині $76^3/_4$ міліонів. — Шкотська гуртівня піднесла свій уділовий капітал на 26.000 фунтів шт., а чужі фонди зменшилися на 173.000 фунтів.

Власне виробництво піднеслося, рівняючи його до цілого товарового обороту в гурті і в детайлі. Вартість товарів доставлених з фабрик англійської гуртівні була 28 міліонів фунтів, це є 33% цілого гуртового торгу гуртівень (в р. 1931 було 31%). В шкотській гуртівні був малий спадок оборотів власними виробами, але відсоткове відношення до заг. торгів поправилося.

Також окремі самостійні продукційні кооперативи поправили відсотково своє місце в загальній доставі кооперативного промислу, хоч самі суми оборотів дещо й змаліли.

Персонал.

Число занятого персоналу не тільки не зменшилося, як це мало загальне місце в приватнім промислі, а ще піднялося на 2828 осіб. Це свідчить про те, що в товарових кількостях обороти гуртівень і кооператив є в розвитку, а не в упадку.

Загальне число персоналу занятого в цілій кооперації було 265.865 осіб. В споживчих кооперативах приросло 1.494 осіб, англійська гуртівня приняла до своїх продукційних заведень нових 500 осіб. Тільки в самих крамницях число персоналу дещо зменшилося. Пересічний торг (продаж), доконуваний одною

склеповою силою піднісся о 274 фунтів; пересічна продукція на робітника зросла о 50 фунтів.

Лядові борги.

Хоч на загал в англійській кооперації продаж іде строго за готівку, то однак трапляються від того виїмки. Загально є лядових боргів в сумі 5,3 мілінів фунтів шт., в чому є 40.000 фунтів приросту в останнім році. Пересіч боргів на члена виявляє деяке зменшення. Цікаве, що в деяких районах, дуже діткнених безробіттям, сума боргів показалася меншою, як в минулому 1931 році.

(За »Міжн. Кооп. Оглядом«).

Боротьба з крізою та кооперація в Чехословаччині. Закон про обовязкове перемішування спірту місцевого походження з бензиною, що був опублікований в Чехословаччині в 1932 році цілком виправдав покладені на нього надії. Це видно з даних, щойно опублікованих Союзом кооператив для продукції бараболі.

Закон цей сприяє здоровому розвиткові продукції спірту в сільському господарстві республіки; завдяки йому дві третини всієї тої продукції споживається моторами. Закон цей сприяв теж і широкому розвиткові кооператив для гонення спірту. В 1922 році було в Чехословаччині 112 таких кооператив; нині їх є 343. Вони обєднують 19.000 дрібних хліборобів, до яких належить 344.000 гектарів землі. В цих кооперативах було зосереджено 47 проц. цілої продукції спірту в республіці та 57 проц. продукції спірту хліборобами. Слід зауважити, що в 1932 році кількість кооператив для гонення спірту збільшилася трічи; оброблювані ними ґрунти в 5 разів, а розміри продукції спірту у 8 разів.

Найблищим завданням досконалішої діяльности кооператив для гонення спірту є побільшення обшарів ґрунту, управлюваного кооперативою, та особливо забезпечення вільного приступлення нових членів у ті кооперативи, що посідають площу землі, меншу від 1200 гектарів. Кооперативи для гонення спірту — це організації, що стремлять до усунення хаосу в продукції спірту, спадщини недавнього минулого, та внесення в це діло пляновости. Вже не перший рік вони регулюють продукцію спірту, стараючись осягнути рівновагу між продукцією та споживанням спірту. Їм вдалося покищо змонополізувати збут, що в значній мірі забезпечує сільських господарів від сумних наслідків хаотичної продукції спірту. Тепер журою згаданих кооператив і хліборобів, що гонять спірт, є питання збільшення кількости спірту у тій його мішанині з бензиною, про яку ми говорили вище. Тепер в такій мішанині має бути 20 проц. спірту на 80 проц. бензини; в будуччині хотять процентове відношення спірту в тій мішанині де-що збільшити.

Цікаво зауважити, що, за підрахунками д-ра Сови (Земєдельске Дружстевні Лісти, 1934, ч. 8), уведення в життя закону про обовязкове змішування спірту з бензиною для моторових праць — приятливо впливало на відповідні царини господарського життя Чехословаччини. Так, завдяки цьому, в минулому році спостережено зріст спожиття вугілля на 18.000 вагонів машинова продукція збільшила свої обороти на 25 мілінів чсл. корон; далі, стемплеві та податкові оплати дали державі дохід у 28 мілінів Кч.; нарешті, робітники користали з біля 150.000 днів праці.

Звідси ясно, що практичне при-

мінення закона про примусове мішання спирту з бензиною треба признати корисним не тільки для хліборобів, але й для цілого народнього господарства Чехословаччини. С. Бородаєвський.

Кооператива фармерів для постачання нафти і оліїв в Америці. В Норт-Канзас Сіти відкрито кооперативу фармерів для спільного закупна оліїв. З цього приводу голова америк. Кооперативного Союзу др. Ворбас привітав з одушевленням новий кооперативний почин. У відповіді др. Ворбаса читаємо:

„Ви є тим новим світлом, що сходить на господарському овиді. Фармери зачинають розуміти, що для повного життя не вистарчає організація продукції і збуту товарів за гроші. Фармери відчувають потребу організуватися теж як споживачі, самим дбати про постачання усього, що до життя потрібне. З трудом обробивши своє поле, фармер приходить до висновку, що його гіркий піт дає іншим багацтво, а йому самому бідність. Праця сама йому може й приносить вдовілля, але його участь в сумі дібр світу уявляє собою тільки дуже малу частину того, що він продукує. Він починає інтересуватися блище тим, як би то краще зорганізувати поділ дібр в громадянстві, а це є завданням споживчої кооперації. Не важно, від чого він почне; важно те, що він взагалі вступив в ту ділянку.

Зиски торгівців зі самої нафти досягають астрономічних цифр. Заснування фармерської закупочної кооперативи наповнило їх жахом, бо бє по їх кишечі. Торговці знають добре, куди веде це перше починання фармерів; навчилися самим дбати про свої потреби, вони від нафти перейдуть також до інших товарів."

Будують кооперативні елеватори у Франції. Будівля кооперативних збіжевих зсипів (елеваторів) у 47 департаментах поступає жваво вперед, при допомозі краєвих інженерів. Затверджено 124 плянів будови, згідно з розмірами субвенції на ту ціль. Розміри елеваторів вагаються між поємністю 5000 до 4000 квінталів (метр. сотнарів); поємність всіх разом — 124 міліонів квінталів.

Товарові звороти звільнено у Франції від оподаткування. Загроза наложення податку на кvoти товарових зворотів у Франції відпала. Сенат відкинув таку пропозицію своєї фінансової комісії на основі поради фінансової комісії палати послів.

Кооператори мусять стати на захист демократії. На конґресі німецької споживчої кооперації Чехословачини у Празі 24. лютня ц. р. принято м. ін. таку замітну резолюцію:

„Конґрес вважає найпильнішим завданням Міжнар. Кооп. Союзу — завізвати кооператорів всего світу до оборони демократії, як передумови здорового кооп. руху.

В дальшому тексті резолюція закликає МКСоюз до енегрійної пропаґанди проти світової війни.

Цікавий відчит про „Необхідні умови для оздоровлення кооперації в Польщі" виголосив дня 6. III. ц. р. у варшавському „Товаристві кооператистів" проф. Ст. Войцеховскі. Прелеґент звернув особливу увагу на конечність добору людей на керівні становища в кооперативах. Ці люди мусять бути самостійними сильними і жертвенними одиницями. Розбудовувати кооперацію треба систематично, ґрунтовно, продумано і без поспіху. Краще мати мало кооператив, але добрих, ніж богато лихих. Старі рочдельські засади і сьогодні не стратили актуальности та повинні стати підставою для розбудови кооперативного руху. Кооперацію обовязує аполітичність— тож вона не може бути знаряддям ані якоїсь одної партії, ані навіть

уряду. Ревізійні союзи мусять памятати, що вони є тільки чинником розбудови руху, а не є його метою.

Прелеґент висловився теж проти примусу ревізій в кооперативах, котрий можна примінювати тільки у відношенню до обезпеченевих та кредитових кооператив. Етатизм та втручання держави спричинює в житті кооператив занепад віри у власні сили та ослаблення суспільної енерґії.

При розбудові кооп. руху треба всюди запроваджувати і здійснювати далекойдучу ідею спеціялізації. Будувати — тільки в міру власних сил, але будувати тільки здорові під господарським і суспільним оглядом одиниці, оперті виключно на самопомочі.

Науково-теоретичний місячник „Spółdzielczy Przegląd Naukowy“ — орґан Наукового Кооперативного Інституту у Варшаві почав від 3-го числа б. р. виходити під зміненою редакцією, в склад котрої входять тепер пп. Станіслав Туґут і Конрад Хмєлєвскі.

З ПРЕСИ І ЖИТТЯ

»ҐІҐАНТ« В ПАРЦЕЛЯЦІЇ! НОВА НЕВДАЧА ДЕРЖАВНО-ПЛЯНОВОЇ ГОСПОДАРКИ В СОВІТАХ.

Як доносить гром. П. Котович (»Діло«, 21. III. ц. р.) за московською »Правдою« зі 7. березня ц. р. — відомий величезний радгосп находиться в ліквідації. Його ділять покищо на три менші рільні господарства (радгоспи), але дуже можливе, що за тим прийде й дальше його роздрібнення. Причиною ліквідації є негосподарність, яка довела до того, що великі простори »Ґіґанта« (він обіймав понад сто тисяч гек.!) заросли бурянами, жнива з 19000 гектарів ще в березні було невимолочене а на місцях не було зерна на засів. Вже шестий рік під-ряд поля засіваються пшеницею, що є зразком руїнницько-екстензивної господарки.

Треба не забувати, що »Ґіґант« був завжди тим обєктом, що в першій мірі йшов »на показ« усяким закордонним делеґаціям. Його розреклямовано книжками, пляка ами, радіом, фільмами на весь світ, як зразок того, як м а є виглядати сільське господарство і як воно м о ж е виглядати, коли ведеться централізованим способом, у формі величезного підприємства, руками державних органів. Сюди впаковано величезні суми гроша, маси найкращих машин, — і ось який результат! Він потверджує тільки слова тих всіх, які відразу ставилися критично до такої форми господарки та ще в державному управлінні. Безсмертний бюрократизм ще раз показав себе нездібним до ведення господарських підприємств.

Але ми певні, що й цей новий економічний скандал не спинить розгону сталінської »плянової« фурії — аж поки не прийде до краху на цілій лінії совітської економії.

»УКРАЇНСЬКА КООПЕРАЦІЯ В СЛОВІ І ДІЛІ«.

На цю тему вміщена довша стаття в двох числах »Вістей«, львівського орґану українського націоналізму (ч. ч. 6 і 7 за 1934 р.). В статті є чимало завваг про сучасний, іноді невідрадний стан наших кооператив та їх осередків. Автор статті (криптонім) виходить зі (слушного) становища, що не можна лиш хвалитися успіхами, а треба говорити й про недомагання. З фактичних обсервацій знаходимо в статті чимало такого, що вже загально відомо, але деякі вносять дещо нового. Автор пише:

»Сяк-так зорганізовано сільську споживчу кооперацію. Вона ж одначе кульгає через брак свідомости не тільки членів, але й навіть тих працівників,

що працюють в кооперативі, ніби наймані робітники в капіталістичному підприємстві. Для освідомлення загалу, а тим самим і для збільшення числа членів не робить провід нічого (? — Ред. »К. Р.«) конкретного. Членів приєднується тільки намовами й обіцянками. Культурно-освітня діяльність низових кооператив майже ніяка.

»В управах кооп-в здебільшого верховодять кліки та ляїки, що свідомо не допускають до віднайдення та вихіснування творчих сил... ...В централях, у повітових осередках а також у низових кооперативах працюють здебільшого люди протеґовані — інколи в кількох інституціях водночас« (чи не за сміливе узагальнення? — Ред. К. Р.).

Далі нарікається на те, що не плекається у нас систематично кооперативного психічного наставлення; »найчастіше будиться тільки жадобу зиску, без огляду на те, чи він осягнений кооперативним чи незгідним із засадами кооперації способом«. Повітові осередки обтяжені відсотками й великими провізіями, калькулюють ціну товару так, що приватні гуртівники можуть із ними дуже легко конкурувати. Працю дається »людям здебільшого непокликаним, які поза своєю крамницею чи канцелярією нічого не бачуть, а вільний від бюрових занять час заповнюють... картами«.

Цей останній заміт такий важкий, а притім кинений в такій загальній формі — що робить дійсну кривду величезній більшости наших кооперативних робітників. Можливо, що десь спорадично автору довелося бачити таких забитих бюрократів — але величезна більшість кооперативних робітників у нас так перевантажена працею від ранку до пізної ночі, що на картярство — як на хронічну недугу навіть не має часу. На жаль — з тої самої причини — не має вона досить часу також на читання і це є дійсно темною сторінкою нашого кооп. побуту. Певна річ — є і в нас певний відсоток робітників негромадян, тільки треба бути обережним в узагальнюванні таких проявів.

Далі автор звертає слушно увагу на наші прогалини в організації збуту збіжжа, на брак організованої допомоги кооп. промислові, який через те починає іноді заломлюватися в самих початках.

Стільки з фактичного обсерваційного матеріялу. Позатим в статті є й кілька загальних програмових уваг що до метод будування кооперації.

Автор обстоює потребу як найбільшої ц е н т р а л і з а ц і ї кооперат. апарату. Це річ погляду — хоч мотивація цієї тези незрозуміла (»укр. кооперація, що є у 90% сільсько-господарською, не може задовольнити 3000 сільських споживчих кооператив, бо й ті загрожені не тільки із зовні, але ще в більшій мірі осереднім розкладом«). Автор обовязаний ширше виложити свій плян реформ в кооперативній будівлі, бо саме гасло ще не вистарчає. Не є виключене, що в цьому напрямі булоб у нас дещо до зроблення під умовою, однак, що »централізація« не булаб однозначною з бюрократизацією, яка є найбільшим ворогом кожного живого громадського тіла.

Автору чомусь здається, що перепоною в розвитку кооперації є демократія. Про яку демократію мова — державно-політично-устроєву, чи про внутрішню демократію кооперативного життя — не сказано. В кожному разі автору здається, що:

»Українська кооперація не є створена для оборони уміраючої (? — Ред. »К. Р.«) демократії, але для того, щоб служити нації«...

На жаль, автор очевидно не здає собі ясно справи з того, щоби було, якби в Польщі зліквідовано й ті решти демократично-ліберальних свобід, які тут ще є.

Адже-ж тоді не сталоб відразу цілої кооперації — і автор не мавби змоги писати своїх критичних уваг про її недомагання!

Значить треба обережніше формулувати свої тези, щоби не попадати у суперечности. Кооперація появилася в історії як продукт демократичних змагань і тільки там може існувати, де є (хоч мінімальні) демократичні сво-

боди. Сама вона є собою лише о стільки, о скільки в ній є живий дух автономії і самоуправи.

Автор очевидно читає Кооп. Республику, бо покликується пару разів на неї. В одному місці робить нам закид, що ми, мовляв, безпідставно осудили один напрямок укр. націоналізму за те, що він неґує щоденну дрібну конструктивну громадську роботу. Цитуючи відповідне місце з К. Р., автор ставить знак запиту — мовляв, нема таких націоналістів, що нехтують конструктивною роботою.

Коли їх **вже** нема — то це дуже відрадне явище, яке ми приймаємо з утіхою до відома. Але, що такі ідеольоґи серед укр. »націоналістів« були, це на жаль сумний акт; чимало таких проявів ми у свій час зареєстрували в на шому журналі. Нехай, хто цікавий, розгорне прим. річники перемиського »Укр. Голосу«, от хочби ч. 20 з 1932 року, де писалося:

»Цей (ундорадикальний) провід котиться в напрямі явного ренеґацтва, бо завданням національної, позитивної чи т. зв. »реальної« політики (є) дбати в першу чергу про матеріяльні й інтелектуальні цінности, про економічні й культурно-освітні установи, про їх екстензивний розріст і матеріяльне забезпечення — а максімум тих здобутків поневолена нація осягає тоді, коли затрачує охоту до індивідуально-творчого життя, зломана духово — зрікається своєї національности. Тоді нація — побідник великодушно бере безхребетну етноґрафічну масу в свої ласкаві обійми і замість репресій нагороджує її автономіями, субвенціями, посадами, мандатами, кооперативами, школами і т. д.« (підкреслення наші — Ред. К. Р.).

Чи тут не сказано виразно, що робити кооперативну роботу, це значить вирікатися своєї національности, »посуваючися в напрямі явного ренеґацтва«.

Чи не рахувався »Укр. Голос«, поки вихдоив, офіціозом нашого націоналістичного руху? Чи не мала рації К. Республика, коли у свій час з цілою рішучістю виступала проти таких проявів?

І чи не треба тепер радуватися, що »націоналісти« покидають блудні стежки?

ЦЕНТРАЛЯ »КУЛЕК РОЛЬНІЧИХ« В КОНКУРСІ.

В урядовій »Ґазеті Львовскій« появилося оголошення про конкурсове поступовання проти краківського „Ekonomicznego Związku Kółek Rolniczych", який був централею польських сільських кооператив під назвою »Рільничих Кулок«. Яка буде дальша доля тої організації — трудно наперед знати. Можливо, що згідно з дотеперішньою практикою що до польських кооператив, союз буде санований державною субвенцією та існуватиме далі під контролею і впливом влади.

Кооперативна система не дає ніякої охорони споживачеві. Головний орґан швайцарської спож. кооперації „Schweiz. Konsumverein" в числі з 16. грудня 1933 р. здирає з корпоративної системи усю її ідеалістичну бутафорію і вказує, на скільки вона непридатна для того, щоб доводити до згармонізування протилежних інтересів: працедавців і працівників, продуцентів і споживачів. „Корпоративний устрій, це є панування продуцентів. Ані представники цього устрою, ані їхні проєкти не дають ніякої запоруки, що в корпоративнім устрою споживачі будуть мати охорону від неоправданих звишок цін, хоч таку охорону, яку їм сьогодня дає кооперація. Навпаки, дається відчути тенденція до гальмування і підривання споживчих кооператив. Проти таких стремлінь не було доси належного реаґування з боку приклонників корпоративної системи — ще один доказ, що охорона споживача не лежить в обсязі їхніх зацікавлень".

„В устрою, в якому законом хорониться інтерес професії і стану, де професії і стани можуть собі

самі навіть ухвалювати закони, — інтервенція держави з метою охоронити слабих не є правдоподібна. Бо хто має господарську силу в руках, той зуміє її теж дати відчути політично. А що корпорації мають рішаюче слово при обсаді децидуючої ваги державних посад, в першій мірі міністерських стільців, це сьогодні виразно видне".

ГОСПОДАРСЬКА ХРОНІКА

У Фінляндії нові експортові субвенції (на масло, сир, яйця і бекони). В бюджеті фінської держави на 1934 р. підвищено квоту субвенції на експорт масла, яєць, сирів і беконів. Підвишка розмірно кольосальна: з 3¹/₂ міліонів ф. марок на 95 міліонів. Більше половини тої квоти призначається на субвенціонування масла, по 5 ф. марок за 1 кґ. При такій субвенції експортова ціна фінського масла буде 22 ф. м. Коли ринкова ціна піднесеться до 27 ф. м., то субвенції відпадуть.—Для сира встановлена суб. 2 ф. м., щоби експортова ціна могла бути 12 ф. м. — Яйця дістануть премію по 2.50 ф. м. за 1 кґ., щоби ціна при експорті могла бути не вища 12.50 ф. м. — Премія на бекони буде виносити 2.60 ф. м. за штуку вудженого бекона.

В Болгарії заведено монополь торгівлі збіжжам. З днем 1. січня цей державний монополь увійшов в життя. Яка ціль того монополю — напевно не знаємо, бо ціни, що їх установлено при урядових закупнах збіжжа, є нижчі як ринкові. Надвишка, що не найде збуту в країні, має бути експортована.

В Арґентині тверді ціни збіжа. Арґентинська влада установила контрольну комісію для періодичного назначування твердих цін пшениці, льняного насіння і кукурудзи. По тих цінах буде комісія закуповувати всі заоферовані партії товару та продавати його відтак по світових ринкових цінах експортерам. З евент. зисків утвориться фонд для дальших операцій.

Світова торгівля корчиться далі. Після січневого випуску Статистичного Бюлетеню Союзу Народів світова торгівля в 11 місяцях 1933 р. упала в порівнанні з торгівлею в такій же добі 1929 року до 35 проц. За роками спадок торгівлі йшов

1929	—	100
1930	—	80,8
1931	—	57,7
1932	—	39,0
1933	—	35,0

(Вартість експорту мірена в золотих долярах).

Мимо того отже, що в многих державах в р 1933 продукція піднеслася, товарообмін між державами корчиться далі. Це є наслідок експортових утруднень.

Німеччина форсує управу льну. Від двох літ видає нім. уряд постійно заклики до селян, щоби управляли льон. Ще в р. 1850 було під управ. льну в Німеччині 250.000 га; в р. 1932 вже тільки 4600 га. Одною з головних причин було те, що ціни льну постійно падали. Уряд запевнює, що ціни будуть оплачувати продукцію; позатим звертає увагу на те, що льон справляє ріллю під пшеницю і збіжжа взагалі Крім того обрібка льну дає селянській родині заняття в зимі.